

Kolozi Blanka

„mint egy hír, tölgy-alakban”

HÍRKÖZLÉS ÉS NYELVI VISZONYLÉTESÍTÉS NEMES NAGY ÁGNES ÉS KORPA TAMÁS VERSEIBEN

„Nem, nem. A jelenlét nem sziget. Legalábbis szigetsor. Hosszú sorban vonulok én, szigetsor – felülről nézd –, vonulnak lent az óriási kékből, a Föld ismétlődő emlékei.”
[Nemes Nagy Ágnes: *A Föld emlékei*]

Bevezetés

Az elmúlt évtizedekben a jelenlegi ökológiai válságra irányuló kulturális diskurzusban felerősödtek azok a kritikai hangok, amelyek a nyugati civilizáció haladásba vetett hitét és az ebből eredő fejlődéselvű hatékonyságkényszert teszik felelőssé azon ökológiai paradigma kialakulásáért, amelyben a gazdasági növekedés jegyében az élet minden területe – az „ingyenes” és kimeríthetetlen szolgáltatási állományként kezelt természeti forrásoktól kezdve egészen az emberi munkáig – a termelés és a fogyasztás körforgásába vonódik be, az általános kimerülés állapotához vezetve.¹ Annak igénye, hogy politikai, jogi, gazdasági és filozófiai értelemben is (újra)definiáljuk az életre és az emberre vonatkozó fogalmainkat, központi jelentőségűvé válik, hiszen a fogalmakhoz kapcsolódó különféle státuszok egyúttal meghatározzák azt a gondolkodás-, illetve bánásmódot, amellyel az ember – illetve aki a jelenleg érvényben lévő ember-fogalom alá besorolható – a világhoz, önmagához és embertársaihoz viszonyul. Ennek a kutatási iránynak az irodalomtudomány számára kiemelt területe lehet olyan szövegek vizsgálata, amelyek maguk is központi kérdéssé, vagy éppen szövegszervező elvvé teszik az életről és az emberről való tudásnak a nyelv közegében megvalósuló alakulását, illetve alakítását, megmutatva többek között azt is, hogy tapasztalataink világa nyelvileg konstruálódik, és ilyen értelemben fogalmaink is alakíthatóak, átrendezhetőek. Felvethető ugyanakkor a kisajátítás vádjá a biopoétikai vonatkozású lírai beszédmódoknak azon ágával szemben, amely a különböző nem-emberiként értett létezőknek való nyelvadás szándékával lép fel, létrehozva ezzel az emberi és nem-emberi létezők közötti dichotomikus és hierarchikus opozíciót. Ebből adódóan olyan poétikákat választottam elemzésem tárgyául – Nemes Nagy Ágnes és Korpa Tamás költészetét –, amelyek nem tulajdonítanak maguknak ilyesfajta képviselői szerepet. Ezeknek a lírai szövegeknek a tétje inkább abban keresendő, hogy a humán megismerésnek az emberi testbe foglaltságból adódó korlátait és határait reflektálttá téve, ezeket a korlátokat termékeny kiindulópontként és a nem-emberi organizmusokkal való viszonylétesítés lehetőségfeltételeként kezelve színre vigye azt, hogy a növényi létformákkal való viszonyképzés hogyan konstruálódik az emberi világban-lét tapasztalatát is magán viselő nyelvben.

¹ Ennek hazai összefoglalását lásd: Lányi András, *Bevezetés az ökofilozófiába [kezdő halódóknak]*, L'Harmattan, Budapest, 2020, 11–27.

Miközben az irodalom a mással való találkozás és az énből való kilépés közegeként és lehetőségfeltételeként is érthető, fontos lehet szem előtt tartani antropológiai szempontból az esztétikai tapasztalat biológiai és kulturális meghatározottságát,² illetve az ember retorikai aktusokra való ráutaltságát.³ Alapvető szempontként tűnik fel ilyen módon tapasztalat és nyelviség viszonya: a vizsgált lírai szövegek valamifajta előzőleg adott tapasztalathoz keresnek megfelelő nyelvi létmódot, vagy a tapasztalatban való részesülés kizárólag nyelviként, a nyelv által, illetve a nyelvben értelmezhető? Előbbi esetben ugyanis kétféle [az érzéki és a nyelvi] tapasztalati mód közötti fordítási műveletről kellene beszélnünk, míg a második esetben egyfajta megismétlő megmutatásról, amely a poétikai mozgások lekövetésével, az azokra való ráhangolódással az olvasó számára is lehetővé teszi a nyelvi tapasztalatban való részesülést. David Abram Merleau-Pontynak az érzéki tapasztalatra kidolgozott fenomenológiáját elemezve fogalmazza meg azt az ökológiai szempontból is számottevő állítást, miszerint a francia fenomenológus elméletében az észlelés cselekvő részvételnél, az emberi test és a világ nyelv alatti párbeszédneként ragadható meg, később pedig már magát a nyelvet is olyan médiumként mutatja be, amelyet az élőként észlelt és megtapasztalt világban való testi részvétel formál.⁴ Egy ilyenfajta nyelvfelfogás pedig, amely a nyelvet nem az ember tulajdonaként, hanem az emberi testben megtapasztalt élővilágra (vagy élő világra) adott válaszként és fogékonyságként tételezi, a lírai szövegépítkezés számára is újfajta lehetőségeket teremthet.

Ezen szempontok alapján teszek kísérletet az általam kiválasztott Nemes Nagy Ágnes- és Korpa Tamás-versek elemzésére, előre jelezve egyúttal azt az értelmezést is befolyásoló különbséget, hogy míg Nemes Nagy Ágnes esetében a teljes költői életműből válogattam ki a jelen kérdésvetetés szempontjából releváns darabokat – s ilyen értelemben szükséges lesz majd röviden jelezni a szemléletbeli változásokat –, addig Korpa Tamás esetében *A lombhullásról egy júliusi tölgygel* című 2020-as kötet⁵ szolgáltatta az értelmezés anyagát, ilyen módon pedig egy – szemléletét, illetve poétikai építkezését illetően is – homogénebb költői világról van szó. Nemes Nagy Ágnes esetében érdemesnek tartottam beemelni néhány szövegrészletet az esszék anyagából is, amelyek termékeny módon hozzájárulhatnak az irodalomhoz kapcsolódó élet-fogalom tárgyalásához. Ami az eltérő poétikai megoldások mellett is összekapcsolhatóvá teszi e két szerző költői teljesítményét, az éppen az a szempont, hogy mindkét lírában meghatározó kiindulópontot jelent az emberi testbe foglaltság tudata, amely mediális megelőzöttségként meghatározza a nem-emberi

2 Szükségesnek tartom jelezni, hogy a „biológiai és kulturális meghatározottság” kritériuma nem az egyes emberi tapasztalatok homogenizálását és esszencializálását jelenti, hanem éppen azok nagy mértékű variabilitását hivatott kifejezni.

3 Lásd Hans Blumenberg, *Antropológiai közelítés a retorika aktualitásához*, Literatura, 1999/2., 107–126., Friedrich Nietzsche, *A nem-morálisan fölfogott igazságról és hazugságról*, ford. Tatár Sándor, Athenaeum, 1992/3., 3–15., illetve újabban, rendszerszemléleti perspektívába helyezve: Fritjof Capra – Pier Luigi Luisi, *Az élet rendszerszemlélete. Egy egyesítő látásmód*, Harmónia Háló, Budapest, 2018, 157–173, 297–323.

4 Erről részletesebben, konkrét szövegértelmezésekkel lásd David Abram, *Merleau-Ponty és a Föld hangja – Környezet és etika. Szöveggyűjtemény*, szerk. Lányi András – Jávor Benedek, L'Harmattan, Budapest, 2005, 328–348.

5 Korpa Tamás, *A lombhullásról egy júliusi tölgygel*, Kalligram, Budapest, 2020.

vel való viszonyképzés nyelvi lehetőségeit, és amely ugyanakkor nem elsősorban zártságként, hanem éppen a világra való nyitottság alapvető feltételeként jelenik meg. A Nemes Nagy Ágnes költészetében központi jelentőségű hír-fogalom, amely köré dolgozatomat felépítettem, ebből adódóan nemcsak a hír tartalmát vagy a hírt közvetítő médiumokat tematizálja, hanem azt az emberi pozíciót is, amely jelentéstudajdonító attitűdjénél fogva képes valamit hírként olvasni. A többszörös közvetítettség miatt érdemes kritikusan viszonyulni nem csupán a hír tartalmához, hanem egyáltalán annak meglétéhez is.

A hír verssé formálása Nemes Nagy Ágnes költeményeiben

Az 1946-os *Kettős világban* című kötetben helyet kapó *Hadijelvény* bizonyos értelemben olyan programversként is olvasható, amelyben egyszerre fogalmazódik meg a világgal való viszonylétesítés imperatívusza⁶ (vagy még inkább mint az ember alapvető létmódja), valamint ennek a viszonylétesítésnek a kínzó jellege: „Mint légy szeme, ezer tükör a bőröm, / a viszonyulás prizmás kínja köt, / s nem törhetem szét, mert e kín az öröm / a sík halál, s kerek téboly között.”⁷ Egyszerre beszélhetünk tehát kötelességről és kötöttségről is, amely kötöttség ráadásul egy bizonyos őrző, az embert a létezés során megtartó funkcióval bír, miközben a kín „prizmás” jelzője azt is jelzi, hogy a világot húsdarálóként „órló” emberi elme tükrös szűrőrendszerén megtörik a megérteni vágyott, az éntől különböző létforma tapasztalata, s ilyen módon ez egyedül hasonlatokban ragadható meg. Az emberi elme, amely nem képes arra, hogy a világ jelenségeit a maguk mértéke szerint tapasztalja meg vagy dolgozza fel, azok *körülírására* van utalva, ahogyan azt a hasonlattal indító, illetve a különféle antropomorfizmusok, dezantropomorfizmusok és látásmetaforák mentén szerveződő versszöveg maga is színre viszi. A *mellé* érkezés tapasztalata a Korpa-kötet esetében még hangsúlyosabb szerepet tölt be, a Nemes Nagy-vers kapcsán szükséges azonban megjegyezni, hogy – ahogyan azt a szöveg záróversszakában megjelenő, a világ jelenségei által belülről szétfeszített, mégis magasra tartott koponya képe is mutatja – itt még jelen van az ember megismerő képességébe vetett bizonyosság, illetve az ehhez kapcsolódó pátoz.⁸

A világ jelenségeihez és a különböző létformákhoz való viszonyulás, illetve ennek a viszonynak a meghatározása Nemes Nagy Ágnes költészetében mindvégig kiemelt jelentőséggel bír, fontos azonban megjegyezni, hogy az imént jellemzett megismerés minden esetben költői megismerést, a tapasztalat nyelvivé, illetve verssé formálását jelenti. Ezzel kapcsolatban a Nemes Nagy-esszéiben jelenlévő

6 Hogy a világ dolgaihoz és élőlényeihez való viszonyulás, és ennek nyelvi formába öntése egyfajta etikai felelősséget jelent Nemes Nagy Ágnes lírájában, az a recepciótörténet egy visszatérő megállapítása. Lásd például Schein Gábor, *Nemes Nagy Ágnes költészete*, Belvárosi, Budapest, 1995, 8–9.; Lehóczky Ágnes, *A mitikus jelentéssel telítődő tárgyi kép. A fa-motívum Nemes Nagy Ágnes költészetében*, Irodalomtörténet, 2002/1., 119–120.; Z. Urbán Péter, *Az önreflexió mintázatai Nemes Nagy Ágnes költészetében*, Ráció, Budapest, 2015, 94–107.

7 Nemes Nagy Ágnes, *Összegyűjtött versek*, Jelenkor, Budapest, 2018, 11.

8 A kötet címadó versében a versbeszélő önmagát ráadásul úgy aposztrofálja, „mint földmérő[t] az égen”, akinek az egymást tükröző (fent – lent) világokban a létben fellelhető mérték igazgatja lépteit. Vö. *uo.*, 16.

két fontos fogalmat, illetve szempontot célszerű beemelni a vizsgálódásba. Saját versfogalma meghatározásakor Nemes Nagy gyakran hivatkozik a Rilke-olvasás és -fordítás tapasztalata során megfogalmazott, a lírával kapcsolatos elképzeléseire, többek között arra, hogy a vers, azaz a „másképp közölhető” 20. századi költészetben egyfajta névadás, vagyis az „eddig nem ismert, vagy szóig nem jutott tudattartalmak versbe emelésének”⁹ feladatát látja el. Az „objektív líra” működés-módját – amelyet nem irányzatnak, hanem módszernek tekint – úgy látatja, mint amelyet alkalmazva a költő bizonyos képekkel vagy tárgyakkal, azaz a „másképp elmondható” közlés eszközeivel képes ábrázolni, megragadhatóvá tenni névtelen, eddig nem ismert tudattartalmakat: „A dolgokban hír van, numen adest, sunt existentiae rerum: ez az objektív költő szent meggyőződése; hisz benne, vagy tapasztalja, hogy a tárgyokban istenek laknak, akik jeleket küldenek neki, ismerten túli intelligencia jeleit. Ez az ismerten túli intelligencia főképp ő maga. Mindaz, amit önmagából nem ismer.”¹⁰ Ebben a megközelítésben tehát a tárgyak maguk is tükröként működő visszaverő felületek, amelyek az énről közvetíthetnek valamiféle tudást a sajátuk a másikban való megtapasztalása során.

Nemes Nagy Ágnes értelmezésében ugyanakkor a választott költői tárgyak – amelyek egyaránt lehetnek az élővilág jelenségei, élőlényei, valamint az emberi kultúra tárgyi tartozékai – önmagukról is képesek valamit közölni, amely közlés összekapcsolódik az úgynevezett „élők mértánával”, azzal a saját törvényeinek és mértékeinek megfelelően geometriailag leírható harmonikus rendezettséggel, amely kizárólag az adott tárgyakra jellemző:

Úgy gondolom, az élettelen és az élő természet mértana, a kristályok és a virágpárták, a hópelyhek és az emberi testek tudományosan leírható, alak törvényei szoros kapcsolatban vannak pszichológiai, továbblépve: esztétikai adottságainkkal. Az alak döntő faktor a jelenségre nézve; a jelenségre – és hozzáteszem – az észrevezésre nézve, mint azt pszichológiai iskolák bőven kimutatták. Azt hiszem, ezért kell a művészetnek érzékletesnek lennie. Mert emberi esztétikánk bele van nőve a testünkbe, ahogy testünk bele van nőve a geometrikusan is jellemzett (ezért bizonyos fokig matematizálható) élővilágba.¹¹

9 Nemes Nagy Ágnes, *Rilke-alfafa* = Uő., *Metszetek. Esszék, tanulmányok*, Magvető, Budapest, 1982, 197.

10 Nemes Nagy Ágnes, *A költői kép* = *Metszetek*, 55.

11 Nemes Nagy, *A vers mértana* = *Metszetek*, 145–146. [Kiemelés az eredetiben.] A tárgyi és természeti világban fellelhető harmonikus elrendezettség gondolata platonikus elképzelés: „A jó beszéd, a szép harmónia, a szép forma és a jó ritmus tehát mind a nemes lélek velejárója [...]. De mindezekben bővelkedik a festészet és minden efféle mesterség is, bővelkedik a takácsmesterség, a hírnymesterség, az építészet és egyéb berendezési tárgyaink készítői mesterségei, sőt megtalálható ez az élő testekben és a növényekben is. Mert mindezekben van rendezettség és rendezetlenség.” [*Állam* 400d–401a] Platón, *Az Állam*, ford. János István, Cartaphilus, Budapest, 2008, 187–188. Ennek az elgondolásnak valósítja meg szisztematikus kidolgozását a *Timaiosz* című dialógus, amelynek átfogó világértelmezésében a matematika tölt be központi szerepet: az élőlényként tételezett látható és érzékelhető világ, illetve a benne lévő élőlények összessége mind az örök ideák képmásaként jöttek létre, váltak ki a rendezetlenségéből. Az isteni rendteremtés mint „tervszerű művészet” konstitutív tényezői ilyen módon az értelem és a harmónia, amelyek az érzékelhető világot és annak minden élőlényét egy bizonyos arány és mérték szerint formálták négy alapvető

Az esszé egy későbbi pontján pedig magát a verset is egyfajta életjelenségként meghatározva ír arról, hogy a vers is ilyen értelemben vett önmagához hű törvényszerűségekkel, geometrikusan vett elrendezettséggel rendelkezik, egy olyan erőterrel, amely a mágneshez hasonlóan elrendezi a hozzá kapcsolódó elemeket, s ebből fakad többek között „másképp közölhetetlen”, illetve „átkódolhatatlan” jellege.¹² A geometriai rendezettség mint a költői megismerést lehetővé tevő formai szerkezetre a *Falevél-szárak* elemzése során részletesebben is kitérek majd, szükséges azonban előtte néhány, keletkezésében azt megelőző verset is az értelmezés részévé tenni.

Az 1957-es *Szárazvillám* kötet *Diófa* című versében megjelenik motívumként az a tapasztalat, amely a Nemes Nagy-költészet több lírai darabjának is fontos tárgya, nevezetesen, hogy a versbeszélő elválaszthatatlanul össze van fonódva az általa megszólított fával.¹³ Az összefonódás, vagyis a kölcsönös egymásrautaltság tényét a vers retorikai működése teremti meg, amelyben egyrészt az aposztrophé alakzata az, amely a kétféle retorikai alany kijelölésével arccal felruházott szubjektumokként hozza létre a vers szereplőit, ilyen módon antropomorfizálva őket,¹⁴ másrészt pedig a szavak szintjén létesülő antropomorfizáció és dezantropomorfizáció párhuzamos működtetése az, ami a különböző létformáknak már a nyelvi tapasztalásban megvalósuló összefonódásáról számot ad:

Néha alig lelem magam, úgy egybenöttem
veled a hasító, kérgesítő időben.
Árnyékát lombhajad szelíden rámveti,
s ágas-eres kezem visszafelel neki.
Idegzetem fölött s nyíló agyam alatt
te vagy a szép sudár, mely földből égbe hat,
gyökerem nem remeg, s virágom friss, mióta
te tartasz, barna törzs, te, nagyszemű diófa.¹⁵

„alkatrészből”: a tűzből, a földből, a levegőből és a vízből. Az ekképp fellelhető arányosság ráadásul nem csupán az egyes létformákra jellemző, megtalálható az élőlények egymáshoz és az élővilághoz való elrendeződésében is. Lásd Platón, *Timaios* = Platón *Válogatott művei*, I., ford. Kövendi Dénes, szerk. Károly Péter, Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó, Budapest, 1997, 173–266.

- 12 A vers ugyanakkor nemcsak öntörvényű formai elrendeződése miatt tekinthető életjelenségnek Nemes Nagy Ágnes számára, az esszé egyik ugyancsak fontos állítása ugyanis, hogy „mintha a művészet egy, másutt nem használható érzékünk fölébresztő vagy – pláne ma – létrehozó közege volna, egyszerre működtetni kezd minket, más módon föl nem fogható jelentéseket közölve. (...) a vers elemi, biológiai-egzisztenciális közegét létrehozva, napvilágra hoz bennünk, olvasókban, olyan ismeretlen jelentéseket, érzelemcsomókat, amelyeket a versjelenség nélkül nem közelíthetnénk meg, amelyek a vers által jönnek létre.” Nemes Nagy, *A vers mértana = Metszetek*, 187–188.
- 13 Érdemes ebből a szempontból a verset összevetni egy későbbi lírai szövegrészlettel, *A hindu énekekből* című versnek a remetéit megszólaltató részével, amelyben az ugyancsak retorikai értelemben is szervesen összenőtt létformák esetében a tölggyfa kidőlése, és ebből eredő hiánya mint egy sebhely krátere jelenik meg. Lásd Nemes Nagy, *Összegyűjtött versek*, 113.
- 14 Vö. Jonathan Culler, *Aposztrophé*, ford. Széles Csongor, Helikon, 2000/3., 370–389.
- 15 Nemes Nagy, *Összegyűjtött versek*, 47.

A fák és az emberi test felépítése közötti, a humán rátekintésben észlelt és kulturálisan rögzített párhuzam¹⁶ jut szóhoz ebben a versben, amely ilyen módon a növényi létformákhoz kapcsolt kognitív metaforáinkat az ebből a viszonyból eredő poliszém szavakkal (mint amilyen például a gyökér, a sudár vagy a szem) mozgósítja azáltal, hogy a versben jelenlévő emberi és növényi minőségek egymás attribútumait vesznek fel. Ha grammatikailag meg is különböztethető egymástól a két alany, a vers egy olyasfajta átváltozást visz színre, amelyben az emberi és a növényi létforma egymással [a szavak szintjén is] összefonódik, s összetartozásuk kölcsönös létfeltételként jelenik meg.¹⁷ Hogy ez az átváltozás mintegy a megszólalás jelenében megy végbe, arról számot ad az is, hogy a grammatika szintjén is elmosódik a határ a két különböző létforma között: az E/1. – a vers első felében emberiként értett – megszólalóhoz kapcsolt „gyökerem”, illetve „virágom” kifejezések jelenthetik egyfelől egy olyasfajta összeolvadás végbemenését, amelyben az emberi és a növényi részek egymás szerves tartozékaivá válnak, másfelől pedig úgy is értelmezhetőek, mintha a megszólalás szintjén mosódtak volna el a határok, a vers kezdetén megkülönböztetett kétféle retorikai alany közti távolság átjárhatóvá tételével. Érdekes továbbá a vers második sorának jelzői közt fennálló ellentét, amit a recepció is gyakorta kiemel,¹⁸ és ami voltaképpen megismétli a fa és az ember között létesülő, egyszerre szétválasztó és összekapcsoló viszonyt, amelyet a vers egésze maga is színre visz. Nem csupán e kétféle jelző ellentétes mivolta lehet jelentésszerű azonban, hanem egyúttal az is, hogy míg az idő „kérgesítő” jelzője a fa anyagságának beemelésével teszi materiális értelemben megragadhatóvá az idő múlásának képzetét, addig a „hasító” jelző akár a fa életébe történő emberi beavatkozásként is értelmezhető.

Az 1967-es *Napforduló* kötet *Fenyő* című versének középpontjában már nem az ember és a fa összenövése áll, hanem az a hír vagy üzenet, amely Nemes Nagy Ágnes életművének későbbi darabjaiban is hangsúlyos szereppel bír:

16 A fának az emberi gondolkodásban betöltött szerepéről, illetve a hozzá kötődő gazdag mitológiai és kulturális hagyományról részletesen lásd Jankovics Marcell, *A fa mitológiája*, Csokonai, Debrecen, 1991.

17 Vö. Pataky Adrienn, *Antropomorf és dendroid organizmusok Szabó Lőrinc és Nemes Nagy Ágnes verseiben*, Alföld, 2018/12., 72–73. Ezen a ponton érdemes továbbá röviden utalni e kétféle létforma közti átváltozásnak már az antikvitás óta gazdag irodalmi hagyományára. Ovidius *Metamorphoses*-ében ilyen átváltozástörténetekkel találkozunk például a babérfává váló Daphné, a náddá változó Syrinx, a lótuszfává váló Dryope, a fenyőfává alakuló Attis, a ciprussá változó Cyparissus, illetve Philemon és Baucis alakja kapcsán. Már ezekben a történetekben sem csupán két különböző pólus közötti átváltozásról van szó, mivel a megváltozott alakokba mintegy beíródik a korábbi testek emléke. Érdemes ugyanakkor utalni Ceres nimfáira, a dryasokra is, akik tölgyfában lakozóként az elemzett Nemes Nagy-vershez hasonló módon a fákkal való organikus együttéléstről tanuskodnak. Ennek egy jellegzetes példája a *Metamorphoses*-ben Erysichton története, amelyben Triopas thesszáliai király fia kivágatja Ceres ligetének legnagyobb fáját, s a tölgy kivágása során e hibrid létforma egymást átjáró növényi és istennői tagja egymástól elválaszthatatlan módon veszíti el eleveenségét: „megremegett, felsóhajtott Deo terebélye, / lombja is elsápadt, sápadtak rajta a makkok, / hosszú nagy ágait is haloványság lepte be végig. / És amikor törzsébe sebet hasított a gonosz kéz, / sértett kéregből nem másképp folyt ki a friss vér, / mint oltárok előtt, ha nagy bika eldől, / árad a vércsobogás a leszelt nyak csonka tövéből. [...] s a tölgynek üt újra; / hang hallatszik a tölgy-törzs kellős-közepéből: / »Én, a Ceres szeretett nimfája halodom a fában; / halld a jövőt: iszonyú tettetnek lesz lakolása, / elmúlásomnak vigaszul jóslom a veszted.«” Publius Ovidius Naso, *Átváltozások*, ford. Devecseri Gábor, Magyar Helikon, Budapest, 1964, 249.

18 Lásd például Schein, *i. m.*, 40–41.; Z. Urbán, *i. m.*, 2015, 70–71.

Nagy, sárga ég. Egy hegygerinc
súlyosodik a síma rétre.
A mágnes-földön mozdulatlan
füvek sötét vasreszeléke.

Egy eltévedt vörösfenyő.
Valami zümmögés. Hideg.
Valami zümmögés: a kérge-foszlott,
pikkelyes-gyökerű fenyőfaoszlop
roppant törzsében most halad
egy paleolit távirat.

Fönt egy madár, egy ismeretlen
madár az égen – összevont
szemöldök, arctalan –
mögötte most a fény lelappad,
hulló szemhéj, vakablak –
csak zümmögés, csak zúg az éj
láthatatlan, fekete lombtól,
szénné gyűrődött sudarak
fekete szíve feldorombol.¹⁹

A humán rátekinvésben létesülő táj, amelyben az emberi tekintet a maga kulturális és technikai képzettársításaival öltözteti fel az ilyen értelemben eleve csupán metaforikusan megtapasztalt természetet, a mágneshez tapadó vasreszelékek képét a rét fűszálainak képéhez rendelve egy olyan fa alakjával egészül ki, amely egyrészt animális, másrészt pedig a gépekhez kapcsolt jelzők révén elevenedik meg. A zümmögés, amely egyszerre idézi fel a méhek hangadását és a távirópóznákban haladó elektromos feszültség keltette rezgést, illetve a „pikkelyes-gyökerű” jelző és a zárlatban megjelenő „feldorombol” ige azok, amelyek fölkeltek a fa animális értelemben vett eleveenségének képzetét, amely eleveenség ugyanakkor nem jelenti a versbeszélővel való párbeszéd vagy az üzenet megértésének lehetőségét. A fenyőfa törzsében tárolt „paleolit távirat”, amely valamiféle önmagán túlmutató, földtörténeti jelentőségű hírt sejtet, nem hozzáférhető a versbeszélő számára, miközben a táviróoszlop és a távirat képzeiteinek bevonása a humán jelenlét és az emberi kultúra nyomait is rajta hagyják az így megjelenített fán. Sajátos feszültséget képez továbbá az is, hogy míg a törzsben vándorló távirat írásként csupán az ember számára bírhat értelemmel, addig e távirat „paleolit” jelzője elbizonytalanítja ennek az üzenetnek az olvashatóságát.²⁰

19 Nemes Nagy, *Összegyűjtött versek*, 99–100.

20 Fontos mindemellett az a szempont is, hogy a távirat képzetének bevonása nem általában az emberi kultúra jelenlétéről tanúskodik, mivel a vers egy adott lejegyzőrendszer információkövetítő technikáját jeleníti meg. A kittleri megközelítés értelmében mindez azt is jelenti, hogy a távirat mint technikai lehetőség és mint információs médium részt vesz a korszak episztéméjének, illetve meghatározó kulturális gyakorlatainak alakításában; saját használati

Ha azonban a *Fenyő* című vers táviratának mozgását a fa belsejében történő, a fotoszintézis elvégzéséhez szükséges tápanyag szállításának folyamatával hozzuk összefüggésbe, akkor az voltaképpen leképezi a gyökerek által felszívott víznek – és ez akár magyarázhatja a „pikkelyes” jelzőt is – a különböző ásványi sókkal együtt megtett útját,²¹ amelynek során a szükséges tápanyag a törzs szállítószövet-rendszerén keresztül jut el a levelekig, amelyek révén aztán a fák a Nap és a szerves világ között közvetítve elvégzik a fotoszintézist. A földtörténeti aspektus ebben a minőségben – a levegő megtisztításának képében – kapcsolódik össze Nemes Nagy Ágnes több versében is egyfajta üdvtörténeti horizonttal, miközben a légzés mindvégig mint elemi léttapasztalat, illetve az együttlét közelségének tapasztalata van jelen ezekben a szövegekben.²² A *Széndioxid* című versben, a természeti törvényeket ugyancsak felülírva, a versbeszélő a megváltás eseményét rendeli az éjszaka fotoszintézist végző tölgyek alakjához. Ennek révén – az ökokritikai megközelítést is érvényre juttatva – a biológiai funkcion túlmutató jelentőséggel felruházott növényi létezőkkel szembeni emberi bánásmód etikai értelemben is megkérdőjeleződik. A rövid vers zárlatában – „Tisztán ragyog reggel az égi sátor / a tölgyek néma megváltástanától.”²³ – a fák az embert mintegy boltívként borító levegőburok megtisztítását elvégző néma megváltókként jelennek meg, amely némaság nem elsősorban akusztikai, sokkal inkább etikai vonatkozásban értelmezhető, az emberekért is végzett, ám számukra leginkább láthatatlan munkaként.

A táviróoszlopok kapcsán érdemes még jelezni, hogy azok Nemes Nagy Ágnes költészetében nem csupán mint információközvetítő médiumok bírnak hangsúlyos szereppel. Az *Egy táviróoszlopra*, illetve a címében arra visszautaló *Ugyanaz* című versekben ugyanis elsősorban a fák megváltozott létmódjáról közvetítenek, egyfajta másvilágot jelentenek, s ebből adódóan – a túlvilág képzetét bevonva – megjelenik ezekben a versekben is a Nemes Nagy-lírában kiemelt jelentőséggel bíró, a fákhöz kapcsolt üdvtörténeti horizont: „A sürgönyoszlopok, a volt fenyők. / Fenyő-

---

módjának kijelölésével rendezi el maga körül az üzenetközvetítés folyamatának elemeit. Vö. Friedrich Kittler, *Lejegyzőrendszerek 1800/1900. Előszó*, ford. Zsellér Anna, Prae, 2014/4., 19–34.; David E. Wellbery, *Előszó [A Lejegyzőrendszerek 1800/1900 amerikai kiadásához]*, ford. Keresztes Balázs, Prae, 2014/4., 183–206. Ebben a technikatörténeti horizontban, amely a versben megjelenített üzenetközvetítő médiumot egy bizonyos lejegyzőrendszer kontextusában helyezi el, válik még inkább érzékelhetővé a távolság a hír tartalmának földtörténeti jellege és a közvetítő technika partikularitása között.

- 21 A távirat haladásának képzetét ráadásul a vers vizuálisan is felkelti az éppen középen elhelyezkedő „üzenet” képével, ahogyan arra Pataky Adrienn is felhívja a figyelmet: Pataky, *i. m.*, 71.
- 22 Ugyancsak nincsen lehetőség részletesen kitérni a Rilke-szövegekkel való lehetséges párhuzamokra, ezért csak röviden utalok a *Nyolcadik duinói elégia* azon szövegrészletére, amelyben a jelen elválasztottságával szemben a valaha volt közelség tapasztalata a lélegzés mozzanatában válik megragadhatóvá: „az emlékezés, / hogy amiért törekszünk, valaha / közelebb volt, meghittebb, s ölelése / végtelen lányabb. Itt minden külön-lét: / ott lélegzet volt.” Rainer Maria Rilke, *Versék*, szerk. Kolozsi László, Ictus, Szeged, 1995, 266. [Rónay György fordítása] Nemes Nagy Ágnes *Lélegzet* című versében ugyanakkor a légzés mint elemi léttapasztalat egyúttal az isteni minőséggel is összefonódik, egymásba játszva lélek, madár és angyal képét: „Ne hagyj el engem, levegő, / engedj nagyot lélegzenem, / angyalruhák lobogjanak / mellkasomban ezüstösen”. Nemes Nagy, *Összegyűjtött versek*, 118. Ez a szempont pedig ugyancsak felidézheti az imént idézett *Nyolcadik duinói elégiát*, amelyben az ég és föld között köztes helyzetet (és közvetítő szerepet) betöltő madár mint „etruszk lélek” jelenik meg.

23 Uo.

fa-üdvözültek ők / egy korhadásos másvilágon.”²⁴ Nem elhanyagolható továbbá az a szempont sem, hogy az *Egy táviróoszlopra* című versben a sürgönyoszlop ugyancsak az emberin és az animálison keresztül válik a versbeszélő számára megragadhatóvá, s ez a poétikai eljárás teszi összekapcsolhatóvá a verset a korábban elemzett *Fenyővel*. Ebben az esetben azonban nem egy ismétlődő hangjelenség felelős az élő fa és a távirópóznát alkotó faanyag közti (élettani) határ átjárhatóvá tételéért, hanem a fában haladó elektromos feszültség testmelegként való értelmezése az, ami felkelti a már nem élő fa elevevényének képzetét: „Ismertem őt, az egyszer visszajövőt, / arcommal és fülemmel azt, ki nem volt, / én átkaroltam ezt a másvilágot / mint egy állat, olyan meleg volt.”²⁵ Az idézett szövegrészletben feltűnő mindemellett az is, hogy a versbeszélő a Nemes Nagy-lírában költői imperatívusként kezelt tanuló nézés művelete helyett a megismerés számára a testi érintés közvetlenebbnek tekinthető érzékszervi tapasztalatára hagyatkozik. Különösen abból a szempontból válik jelentékkennyé ez a fajta közeledési mód, hogy ilyen értelemben mintegy az együttes testi jelenlét közvetlensége képes áthidalni azt a távolságot, amelyet az ember számára hozzáférhetetlen, a táviróoszlopnak tulajdonított túlvilági jelentéstartam magában foglal.

A *Fenyő* című vers kapcsán érdemes lehet még a vörösfenyőhöz kapcsolt, igencsak szokatlan „eltévedt” jelzőre visszautalni: noha a fákra vonatkozó előzetes tudásunkkal nem egyeztethető össze, Nemes Nagy Ágnes verseiben a fák általában rendelkeznek a helyváltoztató mozgás képességével, amely mozgáshoz egyúttal nagyon gyakran az éjszaka képe társul, egyfajta metamorfózist sejtetve.²⁶ Az elteve-

24 Uo., 161. [Az idézet az *Ugyanaz* című versből származik.]

25 Uo., 160. Nem egyedülálló jelenség a magyar lírában az a Nemes Nagy Ágnes költészetében gyakran visszatérő mozzanat, hogy az életről a konvencionálisan élettelennek tekintett gépi minőség ugyancsak képes közvetíteni, s ebben a minőségben a fizika terminológiája termékeny nyelvi anyagot jelent a költészet számára. Az elektromos feszültség például, amellelt, hogy a hordozó médiumot felmelegíti [amely melegség ilyen módon szembekeverül a halálhoz kapcsolt kihűlt test képzetével], mintegy a vitalitás és az érzelmi intenzitás fokmérőjét is jelentheti, miközben az áramkör mint áramot szállító zárt rendszer az emberi testben lévő vérkörrel állítható párhuzamba. Az emberi, a gépi és a növényi minőség egymásba játszásának egyik legismertebb példája József Attila *Óda* című versében olvasható: „Vérköreid, miként a rózsabokrok, / reszketnek szüntelen. / Viszik az örök áramot, hogy / orcádon nyíljon ki a szerelem / s méhednek áldott gyümölcse legyen.” József Attila, *Válogatott versek*, vál. Ferenc Győző, Európa, Budapest, 1992, 94.

26 Ebből a szempontból külön izgalmas lehet Nemes Nagy egy prózai szövegét, a *Felicián, vagy a tölgyfák tánca* című mesét megvizsgálni, amelyben a főszereplő beteg kisfiú, Péter, éjjel ébren marad, hogy meglesse a fák ünnepi táncát. Mikor azonban a fiú a föld felszázásától elgyengült (!) akácának segítve előbújik rejtkehelyéből, a fák közé kerülve egyfajta beavatási szertartás résztvevőjévé válik. A gyermek-perspektívára is érzékeny meseszöveg, amelyben a fák és Péter plüssjátéka egyaránt antropomorfizálódik, egy olyasfajta, a kisfiú betegsége miatt akár lázálomként is értelmezhető éjjeli jelenetet visz színre, amelyben az életre kelő erdő az antropomorfizáció által egyrészt emberi szóhoz jutva képes lesz beszámolni saját tapasztalati valóságáról, másrészt pedig, a járás képességét megünnepelendő, egyfajta karneváli forgatagá változtatja az éjszakát. Vö. Nemes Nagy Ágnes, *Felicián, vagy a tölgyfák tánca*, Móra, Budapest, 1987. A fáknak ez a fajta ünnepi összejövetele felidézheti egyúttal Ovidius *Metamorphosés*ének a Cyparissus átváltozását elbeszélő fejezet kerethelyszínét, azt a dombot, amelyen az Eurydícét elvesztő Orpheus dalára összegyűlnek a különböző fafajták egyes példányai, árnyékot adva az isteni daloknak. Már az előző fejezet is – Orpheus alvilági énekének leírásával – tematizálja a költői szó [egyszerre életre keltő és megdermesztő] erejét, a fák sajátos, antropomorfizáló seregszemléje azonban annak lehetőségét is felveti, hogy a dombon összegyűlő fák mint élő organizmusok rendelkeznek a szándékolt mozgás képességével. Ezt a feltételezést tovább árnyalja az a szempont, hogy a fejezetben megjelenő fák közül sokan magukon viselik, illetve

dés fogalma ugyanakkor nem csupán a helyváltoztatás jelentéskörét mozgósíthatja, hanem egyúttal a mozgás szándékoltságának, illetve célirányosságának képzetét is.²⁷ Az egyébként egy helyben álló, csupán belső mozgást „végző” fa esetében azonban mit jelenthet az eltévedés? Az *Éjszakai tölgyfa* című versben egy hasonlóképpen célirányos mozgással bíró fával találkozunk, amely vers ráadásul ugyancsak a kiemelt jelentőséggel bíró hír-fogalom köré szerveződik:

Éjszaka történt, hogy a járókelő
valami zajt hallott és visszafordult:
egy tölgyfa jött mögötte.

Megállt, bevárta. Úgy jött ez a tölgy
ahogy gyökereit frissen kihúzta
s még földes, hosszú kígyólábakon
hullámozott az aszfaltos útra,
mint egy idomtalan sellő, igyekezett,
túlságosan széles feje surolta
a néma boltredőnyöket,
mikor elérte a járókelőt,
a lámpaoszlopnak mindjárt nekidőlt,
aztán haját széthárította.
A haj mögül egy tölgyfa arca nézett.

Nagy, mohos arc. Talán. Vagy másmilyen.
Érezte akkor a járókelő
saját körvonalait lazulni,
kőd úszta be folyékony partjait,
mint aki hirtelen erdei
tóvá sötétül,

---

magukban hordják korábbi, az istenek által megkívánt emberi testük emlékét, amiből ezen növények szakrális tisztelete is fakad. Vö. Ovidius, *i. m.*, 288–289.

- 27 Az elmúlt évtizedek fákkal és egyéb növényi létformákkal kapcsolatos kutatásai kimutatták, hogy a növények képesek saját pozíciójukat változtatni tápanyag-, fény-, illetve energiaszükségleteik érdekében, vagy akár (ön)védelmi szempontból. Lásd: Stefano Mancuso, *Zöld forradalom. A növények már feltalálták a jövőnket!*, ford. Halász Gabriella, Kossuth, Budapest, 2018, 87–104. Célirányos és helyváltoztató mozgáson jelen esetben nem ezt a típusú mozgást értem, hanem azt a reflektáltá tett útkeresést, amelyet ezzel a jelzővel a versbeszélő mintegy a fának tulajdonít. Pataky Adrienn ugyanakkor inkább azt emeli ki ennek kapcsán az *Éjszakai tölgyfa* című versre vonatkozóan, hogy a fák humán léptékben nem érzékelhető mozgása ilyen módon válik a költészet terében megtapasztalhatóvá. Lásd: Pataky, *i. m.*, 73. Azért is tehet szert kiemelt jelentőségre ez a kérdés, mert az emberi és a nem-emberi létezők közti megkülönböztetésnek egyik meghatározó tényezője hagyományosan az a szempont, hogy a haláltudatból adódóan egyedül az ember képes a saját létmódjához (ön)reflexív módon viszonyulni, míg a nem-emberi az, ami – ahogyan az Rilke *Nyolcadik duinói elégiájában* is megjelenik – „ön-létezése / módján nem töpreng”. Rilke, *i. m.*, 265. A korábban már hivatkozott *Timaios* című dialógusban is a „szelíd fák” és az emberek közti különbséget ugyancsak az jelenti, hogy a fa annak ellenére, hogy az „emberi természettel rokon alkat”, mégsem képes arra, hogy „saját mozgásával éljen”, illetve „észrevegyen valamit a maga állapotából és azon elmélkedjék.” Vö. Platón, *Timaios* 77c, *i. m.*, 247–248.

mert egy ilyen arcot tükrözhetett.
És lélegeztek mindaketten.

Néhány madárfészek a tölgy hajában,
bennük alvó madár, mintegy gondatlanul,
ott-feledetten.

Mert sürgető volt.

Oly sürgetően állt ott mozdulatlan,
mint egy hír, tölgy-alakban,
amely elfárad megfegtetlenül.

Hajfüggönyét visszaengedte már.
Megfordult. Indult. Furcsa lába.
Vitte fészkeit, madarait,
s a járókelő
szilárduló szeme előtt
fényvel szórta a neonlámpa-sor.
Már várta az elhagyott gödör,
amelybe visszaforr.²⁸

E talányos jelenetsorban egyfajta kettős metamorfózis megy végbe: egyfelől a fa az, ami a humán rátekintésben állati és mitológiai jegyekkel felruházva elevenedik meg és hagyja el korábbi helyét, hogy aztán a sikertelennek bizonyuló megszólítási kísérletet követően ismét „visszaforrjon” eredeti közegébe; másfelől pedig a járókelő az, aki számára a tölgynek tulajdonított arc voltaképp Medusa tekinteteként kezd el működni,²⁹ és saját körvonalainak elmosódásával egy, a tölgy arcát tükröző felületté kezd válni, később pedig, a hír megfegtetlenül hagyását követően a fa távozása ennek a folyékony tükörfelületnek fokozatos megszilárdulásával jár. Ebben az enigmatikus jelenetsorban a tölgy önmaga által felfedett arca lenne hivatott a tölgy-alakban megmutatkozó és a járókelőt megszólító hírt olvashatóvá tenni, s noha ennek – a lélegzőközeli, együttlétet előfeltételező terében való – megtapasztalása a járókelő számára sajátos metamorfózissal jár, az elvárt értelmezési mód hiányában mégsem valósul meg az üzenet dekódolása. A megfegtetlenül maradt hír a maga „sürgető” mivoltában és a hozzáférés lehetőségfeltételeinek nem ismeretében ráadásul felerősíti az értelmezés szükségességének szorongató jellegét.

A verssel kapcsolatban azonban nem csupán a színre vitt jelenet lehet jelentős az értelmezés számára, hanem egyfelől az a sajátos keret, amelybe mindez beágyazódik, másfelől pedig magának a versbeszélőnek a kiléte, minthogy a megszólaló nézőpontja a lehetséges azonosulás ellenére sem esik egybe a jelenet szereplőjévé váló járókelőével. Olyan többszörös közvetítettséggel találkozunk ugyanis, amelyben az olvasó a versbeszélő által is csupán kívülről megfigyelt, (a lírára hagyományosan nem jellemző módon) múltbeli jelenetsor utólagos, értelme-

28 Nemes Nagy, *Ősszegyűjtött versek*, 133–134.

29 Hasonló értelmezés olvasható Schein Gábor monográfiájában: Schein, *i. m.*, 112.

ző reprezentációját olvassa, illetve a dekódolás műveleteit tematizálja – legalábbis a versbeszélő értelmezése szerint. A narratív jelleget indokoltta teheti a versbeszélőnek arra irányuló törekvése, hogy minél pontosabban írja le – mintegy tükrözve – az elbeszélte történetet, amely tükrözés – a járókelő esetével analóg módon – nem biztosítja a hír megfejtését, a sürgető üzenet dekódolását. Nem elhanyagolható ebből a szempontból az a körülmény sem, hogy Medusa mitológiai alakjával ellentétben, a versbeli tölgyfa látványa – noha az szemléltője halmazállapotának megváltozását idézi elő – nem kővé dermedt, hanem az emberi test körvonalainak fellazításával egyfajta folyékony tükörfelületet eredményez, miközben a tükör mint fegyver éppen a Gorgófi petrifikáló erejének visszajára fordításáért lenne felelős. A tölgyfának a meghíusult kísérletet követően a saját, rögzített helyébe történő visszafordítása értelmezhető e tükör-fegyver hatásának késleltetéseként, miközben maga a „medúza-effektus” is mintha épp ilyen késleltetett módon valósulna meg a tölgyfa távozását követően a járókelő szemének szilárdulásával.³⁰

Szükséges ugyanakkor megjegyezni, hogy a hírként megmutatkozó tölgyfa hír-léte ebben a versben hasonlatként szerepel, ilyen értelemben pedig viszonylagossá válik az, hogy valóban értelmezhető-e a fa egyfajta megfejtetlenül maradt hír hordozó médiumaként.³¹ A tölgyfa kilétét is elbizonytalanítva, illetve hozzáférhetetlenné téve, a vers ezzel az eltolással tematizálja, és a befogadás szintjén is létrehozza azt a jellegzetesen humán tapasztalatot, amelyben a jelentéstulajdonító, a másikat annak mértéke szerint megérteni szándékozó törekvés meghíusul, s a párbeszéd és a viszonylétesítés sürgetőnek tekintett mivolta ellenére is céltévesztéssé

30 A vers átfogó elemzésére jelen dolgozat keretei között nem vállalkozhatom, a kérdés összetettsége miatt érdemes ugyanakkor röviden megemlíteni Medusa arcának mint képnek azt a három szintjét, amelyet Simon Attila a tapasztalat közvetítettségének fokozatai alapján különböztet meg: „Medusa levágott fejének [mint »képnek« vagy »maszknak«] a közvetlen látványa *halálos*: megdermeszt, petrifikálja a rá pillantót. A Medusa-ábrázolások mint [immáron szó szerinti értelemben] képek és maszkok látványa *rémületes*: az érzéki [így értve esztétikai] hatás és a mítosz földidézése dermedtöt rémülettel tölti el a szemlélőt. Végül Medusa tükörképe teljesen *ártalmatlan*: sem halált, sem rémületet nem terjeszt.” Simon Attila, *Kővé dermedtöt képek. Látvány, kép és erőszak Lukianos De domójában*, Ókor, 2011/4., 47. [Kiemelések az eredetiben.] Míg a fának tulajdonított arc és az együttes testi jelenlétet hangsúlyozó közös lélegzés a tapasztalat közvetlenségében a „kép” első szintjéhez közelíti a jelenetet, addig az arc [mint megfejtésre váró kép] megmutatásának szándéka, a tölgyfát mintegy szoborként rögzítő mozdulatlanság képzete és a lombnak [a színházi függőnyt is felidéző] hajfüggőnként való megragadása a második értelmezést implikálja, miközben a járókelőre tett hatás újrírja a felidézett mitológimát: a tölgyfa *arca* válik nézővé, míg a járókelő maga tükörként kezd funkcionálni.

31 Lehóczky Ágnes is inkább a hír metaforájaként értelmezi a versbeli tölgyfát, amelynek megfejtetheletlenségét a kimondhatatlansággal hozza összefüggésbe: Lehóczky, *i. m.*, 133. Schein Gábor viszont a versbeli fát olyan, az igazságérvényét önmagából [nem pedig a világból] merítő jelként értelmezi, amely a hírek nyelven belülről kerülésével fenyeget, és ilyen módon az intencionált tárgyiaságnak az igazságkeresésben betöltött érvényességét függesztheti fel. Ebből adódóan Schein a verset a Nemes Nagy költészetében végbemenő szemléletbeli váltás egyik átmeneti darabjaként regisztrálja: Schein, *i. m.*, 111–113. Z. Urbán Péter értelmezése szerint a vers „a jelszerűség létesülését és olvasásának szükségyszerű kudarcát beszéli el”, amelyben a hírhező tárgyként tekintett fa üzenete létfontosságú jellege ellenére is az ember számára olvashatatlan marad. Lásd: Z. Urbán, *i. m.*, 73–74. Pataky Adrienn pedig a hír értelmezéséhez – a növények egymással való kommunikációjával analóg módon – hálózatosan összekapcsolná a tematikailag összetartozó vonatkozó Nemes Nagy-szöveghelyeket, amelyek ilyen módon valamiféle organikus, az életről tudósító üzenetet rajzolnának ki: Pataky, *i. m.*, 71.

válik, még ha a tölgyfát életre keltő humán tekintet képes is arra, hogy, arcot tulajdonítva a növényi létezőnek, [pár]beszédképessé tegye őt/azt. Ennek a tapasztalatnak a szorongató jellege tehát elsősorban a járókelő által betöltött pozíciót teszi kérdésessé, amely pozícióból az ember – csupán tükörként funkcionálva – képtelen a válaszadásra. Egy másfajta pozíció kijelölését végzi el a *Falevél-szárak* című vers, amely arra a korábban már idézett megfontolásra épít, miszerint az önmagukhoz hű geometriai rendezettséggel rendelkező különböző létformák képesek egyfajta tudást közvetíteni magukról, éppen sajátos mértanuk felfedése révén, amelyet az ember, ennek a geometrikusan elrendezett világnak a részeként, a hangolódás³² és a tanuló figyelem révén maga is képes felismerni.

Nemes Nagy Ágnes prózaverseire általában jellemző az a fajta kettős irányultság, mely szerint egyfelől a versbeszélő igyekszik a dolgokat a nézés által lecsupaszítani, önnön törvényeiknek megfelelő szerkezetükre lebontani, hogy az így felfedezett sajátos elrendeződésből következtessen valamifajta, az adott dolgot vagy élőlényt jellemző létmódra, másfelől pedig a figyelemnek ezt a mozgását nagyon gyakran kíséri egy didaktikus szólalom is, amellyel a versbeszélő a megszólításon kívül nem létesülő másik számára egyfajta tanító szándékkal mutatja be e lecsupaszító tekintet működését, bizonyos értelemben narrálva saját tudatműködését, képzettársításait.³³ Ezeknek a verseknek visszatérő tapasztalata ugyanakkor éppen az, hogy a humán rátekinvés a vázaikra lebontott dolgokat és élőlényeket a maga törvényszerűen metaforikus látásmódja révén kulturálisan felöltözteti, s ilyen értelemben a felfedezett geometria minden esetben kiegészül egyfajta jellegzetesen emberi, kultúrához kötött értelmezéssel. Eleve az az ünnepélyesség, amellyel a *Falevél-szárak* versbeszélője, az „eddig érinthetetlen”, „fentről érkező”, lehullott gesztenyeleveléhez közelít, jelzi azt, hogy e tiszteletteljes pátosz legfőképpen a „fent” térbeli helyzetéhez kötődő vallási, illetve kulturális képzettársításokhoz köthető.³⁴ A váz vagy szerkezet tervrajzként való megragadása pedig ugyancsak egyfajta előzetes, eredendő megalkotottságra, tervszerű felépítésre utal, ilyen értelemben pedig a versben más módon nem jelölt tervező létét is sejteti.³⁵

A figyelemnek az a kettős mozgása, amely tehát egyfelől alapszerkezetére bontja e falevélszárat, illetve később magát a fát, tekintetével módszeresen letapogatva annak egyes részeit, másfelől pedig minden esetben különféle animális, antropomorfo-

32 Minthogy a későbbiekben is többször használom majd e fogalmat, szükségesnek tartom rögzíteni, hogy azt a diszpozíciót kívánom jelezni használatával, amely Heideggernél a „hangoltság” állapotát eredményezi, és amely szoros összefüggésben áll az aktív észlelésként értett hallgatással, ahogyan azt Lőrincz Csongor alábbi, Heidegger „hallgatás- és „hangoltság”-fogalmainak értelmezésével foglalkozó tanulmányában maga is írja: „A hallgatás eszerint hallás (meghallás) és beszézés (mondás) között, ezek kettősségében »helyezkedik el«, pontosabban: történik meg, megy végbe, azaz korántsem indifferens állapot, hanem megértőként aktív odahallgatás és mondás mint értésre adás együttesében mozog. Ez a kettős kondíció íródik be a hallgatás dimenziójába és avatja azt elsőrendűen történéssé.” Lőrincz Csongor, *Hallgatás és hangoltság Heideggernél*, Prae, 2018/2., 78.

33 A *Falevél-szárakat* a tárgy jellel válásának folyamataként, illetve magának a vers keletkezésének önreflexív színreviteleként történő értelmezéséről lásd Z. Urbán, *i. m.*, 143–160.

34 Térélményeinkhez kötődő alapvető kognitív metaforáink meglétét Nemes Nagy maga is regisztrálja: *A vers mértana*, 169.

35 Ehhez az értelmezéshez szorosan kötődik a költő *Istenről* című verse, amelyben a versbeszélő a megszólítottot éppen a teremtés során elkövetett „mértéktévesztést” kéri számon. Nemes Nagy, *Összegyűjtött versek*, 428–429.

és kulturális jegyekkel öltözteti fel [a leveleitől megfosztott szár mint ceruza, amelyről letörtek a szavak; a fatörzs téli lombnélkülisége mint „monumentális özvegység”], viszi színre azt a tapasztalatot, hogy az ember esztétikai érzékelésének biológiai és kulturális meghatározottsága révén mindig csupán *mellé* érkezet a megismerésben, illetve megértésben, minthogy a humán rátekintésnek a tapasztalatot közvetítő jellegét nem iktathatja ki e folyamat során. Az a pontosságigény, amellyel a versbeszélő a gesztenyefához közelít, a vers retorikai működésében elveszíti minden tárgyilagosságát, s az emberi test leírását tükröző megragadás, amely ráadásul a lombkoronához egyfajta boltozatos építészeti elem képzetét is társítja, felel az „ellenállás kupolái”-ként való értelmezés lehetőségéért, amely értelmezés részlegessége ilyen módon nem tehet szert egyetemes érvényre – miközben ennek a tapasztalatnak egyáltalán alapvető lehetőségfeltételét jelenti az emberi testbe foglaltság által meghatározott érzékelés közvetítő jellege.³⁶ Érdemes utalni még a zárószakasz jellegzetes képére, ugyanis – ahogyan arra egy korábbi lábjegyzetben már röviden kitértem – Nemes Nagy Ágnes gyakori költői eljárása az, hogy az egyes élőlények élő voltát az elektromosság, illetve az áramkörök képzetének beemelésével teszi megragadhatóvá. A víz, illetve az egyéb tápanyagok szállításáért felelős „vivókábelek” ebben az esetben ugyanakkor egy szökőkút képévé állnak össze, amely kép ugyancsak visszatérő elem Nemes Nagy lírájában.³⁷ A szökőkút képe pedig azáltal a metaforikus képzetársítás által elevenedik meg, amely a tápanyagot felvevő levelek képét a szökőkútból szürcsölő madarak képével játssza egybe, miközben a zárlat jellegzetes mozzanata – vagyis a pára-gomolynak a lét ködös lélegzeteként való láttatása – magának a bioszférának a működését teszi leírhatóvá az emberi testtapasztalat beemelésén keresztül, a lélegzés már többször is jelzett elemi léttapasztalataként.³⁸

Nemes Nagy Ágnes lírája kapcsán érdemes végül *A Föld emlékei* című prózaversre is röviden kitérni, minthogy az eddig jellemzett hírfogalomhoz képest egy másfajta üzenet képzetét is az értelmezés részévé teheti. Az eddigiekben a fáknak, illetve a különböző növényi létformáknak tulajdonított hírhez való hozzáférés különböző stratégiái voltak láthatóak működésük közben, amely – voltaképpen etikai felelősséghez kapcsolódó – feladatot a *Fák* és a *De nézni* című vers maguk

36 Ezzel kapcsolatban érdemes utalni Berszán István értelmezői megközelítésmódjára, amellyel saját olvasói pozícióját is abban a versgyakorlatban jelöli ki, amelyet egyúttal a versek megszólalóinak is tulajdonít, és amely arra a résztvevői tapasztalatra épít, hogy az egymás társasságában létesülő gesztusokra, rezgésekre és testrezonanciákra való figyelés által formálódó eseményjellegű találkozások lehetővé teszik a természet és a kultúra, illetve ezek testének egymásra hangolását, a hatásmechanismusok kölcsönösségének belátását. Vö. Berszán István, *„Mégiscsak föld van itt alul, mindenképpen föld”*. Nemes Nagy Ágnes költészetének ökokritikai olvasata, Alföld, 2017/11., 81–97. Hogy a Nemes Nagy Ágnes-líra versbeszélői mennyire eltávolodnak a vallomásos jellegű, zárt szubjektum-konceptiótól, s hogy a humán jelenlét is nagyon sokszor kizárólag ezekben az antropomorfizmusokban érzékelhető, alátámaszthatja ennek a közelítési módnak a relevanciáját.

37 Lásd például a *Város, télen*, a *Rózsafa* és a *Szökőkút* című verseket, illetve megjegyzendő, hogy Rilke *Hatodik duinói elégia*jában ugyancsak ezzel a képpel találkozunk az első versszak hasonlatában.

38 Terjedelmi okok miatt nincs lehetőségem több prózaversre is részletesen kitérni, a motivikus egyezés miatt viszont álljon itt egyetlen utalás a *Teraszos tájkép* című vers alábbi metaforikus megfeleltetésére: „Szél indul, a lét lélegzete.” Nemes Nagy, *Összegyűjtött versek*, 156. Nem csupán a bioszféra működése válik az ember biológiai működésén keresztül megragadhatóvá, hanem valamiképpen a létnek a természete közelíthető meg e kép által.

is tematizálják. Ezek a versek ugyanakkor elsősorban azt a tapasztalatot közvetítik, hogy az észleléstől nem függetleníthető biológiai és kulturális meghatározottság rajta hagyja nyomait a megfigyelt dolgokon, így azok sajátos törvényszerűsége is mindig csak az emberin keresztül érthető meg. Minthogy azonban az „emberi” is a nyelvében hordozza a maga percepciók bázisán keresztül megszürt tapasztalatokat, az élővilág nyomai is beíródnak e versekbe, amelyekben a humán minőség nagyon gyakran csak a különböző létformákat megragadó antropomorfizmusokban jelenik meg. A *Föld emlékei* című vers földtörténeti méretűvé tágítja ezt az értelmezői perspektívát, s az emberiség történeti létmódja mellett hangot kap a természet megújulásának a maga szüntelen ismétlődésében rejlő hírértéke is:

De ez hagyján; számítsd hozzá a szükségszerű flórát, ahogy felütik sűrű kottafejüket a növények, az évszakok szignáljai, és járnak föl-le, föl-le, magasra föl, a mélybe vissza, szabott és végtelen skálájukon. Először csak dadognak, próbálkoznak, egy-egy csenevész pitypang negyedhangja a grundon, aztán rákezdik, ez már nagy beszéd, ömlik a növények zöld-tarka orációja, azt áriázzák, azt, mindig ugyanazt. Változatokkal persze, levél, virágfej, törzs, ugyanaz, más, ugyanaz. Dehát ki bánja a tölgyfák tautológiáját? A Rák-térítő beszédét ismerem; aztán felel rá a másik dél felől, az ekvátor szalagja el se hallgat.³⁹

Az a harmonikus elrendezettség vagy geometriai szerkezet, amely a létezők sajátja, ezúttal időbeli vetületet is kap, miközben a jelenlét tapasztalatát tükrözve a történetiség maga is térszerűen rendeződik el a megszólalás (mindenkori) jelenében.⁴⁰ A növényi létformák életszakaszaira jellemző ciklikus ismétlődés, illetve az a fajta ritmikus mozgás, amely napszakokhoz és évszakokhoz egyaránt társítható,⁴¹ egy olyasfajta harmonikus elrendeződésről tudósít, amelynek megragadásába ugyancsak beíródik az emberi kultúra, s az emberi beszéd különböző fokozatai (a dadogástól az összefüggő beszédén át az orációig) végül elvezetnek a növények áriájáig, amelynek ismétlődésből fakadó „tautológiája” egyfajta autopoetikus és önmagára mutató, önmagát állító hírként tételeződik. Az a fajta zenei harmónia, amelyet a humán rátekintés ebben az időbeli vetületben a természet önszerveződő mozgásához kapcsol, voltaképpen átértelmezi a korábban csupán az egyes létformák öntörvényű szerkezetéhez kötött hírfogalmat, s a *Föld emlékei*ben végigkövetett „élettani oszlopsor” szerves részének tekintve az embert – amely ember ugyancsak feloldódik a maga történeti vetületében⁴² – a történeti és természeti létmód eredendő társiaságáról közvetít. A zárlatban lévő utasítás („felülről nézd”), amely

39 Uo., 158–159.

40 Schein, *i. m.*, 136.

41 Erről lásd részletesebben: Stefano Mancuso – Alessandra Viola, *A fák titkos nyelve. A növényi intelligencia meghökkenő bizonyítékai*, ford. Rabi Éva, Kossuth, Budapest, 2016, 143–149.

42 Schein Gábor úgy ír a vers kapcsán, hogy benne a megszólaló én „saját jelenlétének szétszóródásával az abszolút személyesség birtokába jut, ami ugyanakkor azonos a Föld szubjektumával.” Schein, *i. m.*, 136–137. Értelmezésemben azonban nem szóródásról, inkább a vers nyitósorában regisztrált „összezsúfolódásról” van szó. Az élettani oszlopsor, amelynek szerves része az élővilág minden élőlény – amelyek a Föld (élő) emlékeiként ilyen értelemben egyfajta globális bioarchívum elemeiként jelennek meg –, egy olyasfajta

az egyes ember számára hozzáférhetetlen perspektívát jelöl ki, ugyancsak ezt az [egyaránt vertikális és horizontális értelemben vett] egymásmellettséget, az embernek a(z élő)világba foglaltságát hivatott jelezni.

A nyelvi tapasztalat lehetőségei Korpa Tamás A lombhullásról egy júliusi tölgygel című kötetében

Ahogy azt a bevezetőben is jeleztem, Korpa Tamás esetében – minthogy vizsgálódásom tárgya egyetlen kötet – egy jóval homogénebb költői világról beszélhetünk, amely ugyanakkor sok vonatkozásban köthető a Nemes Nagy-versek elemzése során megfogalmazott következtetésekhez. Egyfajta közös vonatkozási pontként jellemezhető az a költői feladat, amely az élővilág ahumán létformáival való viszonyképzés nyelvi létmódját helyezi a középpontba, amely viszonylétesítés számára egyúttal alapvető meghatározottságot jelent az észlelést közvetítő emberi testbe foglaltság tudata, a humán megismerés korlátai. Ebből adódóan ugyancsak közös vonásként regisztrálható, hogy mindkét poétikai működés számára előtérbe kerül annak tematizálása és nyelvi megképzése, hogy miképpen alakítható az ember pozíciója a [jelen esetben] növényi organizmusokkal való viszonyképzés során a mindig szükségszerűen részleges megértés tudatában. Míg Nemes Nagy Ágnes esetében elsősorban a nézés tanuló művelete, a tekintetben megvalósuló ráhangolódás hivatott lehetővé tenni e költői program szerint a különböző nem-emberi létformák sajátos belső törvényszerűségeinek megértését, illetve „testbe-öltözött” híradásuk dekódolását, addig Korpa Tamás verseiben a szenzuális tapasztalatokból eredő belső, nyelvileg megképződő mozgások és a képzelet működtetése formálják az ezek mentén szerveződő versanyagot. A nyelv és az érzékszervi tapasztalás szoros kapcsolata ilyen módon egy olyan erotikus versnyelvet hoz létre, amelyben az erotikum nem csupán a kötetbe íródó nászút emléke felől értelmezhető⁴³ – amely nászút ugyanakkor magyarázhatja az érzékszervi tapasztalás felerősödését –, hanem abban a tárgyát letapogató versnyelvben is tetten érhető, amely a maga pontosságra törekvő nyelvi sűrítésével, valamint tipográfiai elrendezése által tagolt

---

metonimikus sűrítést jelent, amely átjárhatóvá teszi a rész–egész viszonyok egyes pólusai közt fennálló határt, áthelyezhetővé téve ilyen módon a megszólalás – történetileg szüntelenül változó – alanyát. A rész–egész viszonyok felcserélhetősége ehhez hasonló módon jelenik meg a költő *Istenről* című prózaversében is, amelyben ez a fajta metonimikus sűrítés az isteni teremtés módszereként van jelen: „Lásd be Uram, így nem lehet. Így nem lehet teremteni. Ilyen tojáshéj-Földet helyezni az űrbe, ilyen tojáshéj-életet a Földre, és abba – felfoghatatlan büntetésként – tudatot. Ez túl kevés, ez túl sok. Ez mértéktévesztés, Uram. // Mért kívánod, hogy két tenyérral átfogható gyerekjáték-koponyánkba egy univerzumot gyömöszöljünk? Vagy úgy teszel velünk, mint a tölgy makkjával, amelybe egy teljes tölgyfát gyömöszöltél?” Nemes Nagy, *Összegyűjtött versek*, 428. A részben tárolt egész, a természetben örökítőanyagként hordozott teljes genetikai állomány képzete Korpa Tamás *Jerikó-effektus* című versében ugyancsak megjelenik, amelyben a spektákulumként kezelt és fokozatosan elhasználdott fenőfa továbbélésének lehetőségét éppen az egyetlen sértetlenül megmaradt toboz jelenti. Vö. Korpa, *A lombhullásról*, 76.

43 Vö. Láng Zsolt – Tamás Dénes, *Klikkrec/Lassan kell olvasni. Korpa Tamás A lombhullásról egy júliusi tölgygel c. verseskönyvről*, Látó, 2021. április. <http://www.lato.ro/article.php/Lassan-kell-olvasni-Korpa-Tam%C3%A1s-A-lombhull%C3%A1sr%C3%B3l-egy-j%C3%BAliusi-t%C3%B6lgygel-c-versek%C3%B6nyvr%C5%91/4818/>

saját ritmusával egyúttal az olvasóban is ennek a nyelvileg létesülő tapasztalatnak a megismétlését idézi elő.⁴⁴

Alapvető feszültséget eredményezhet ugyanakkor az a tény, hogy az emberi nyelven artikulálódó versbeszéd eredendően humán jelleget ölt a hangkölcsonzés alakzatában, s az élővilág megszólaltatásában központi szerepet játszó érzékelés jellegzetesen emberi karaktere sem függeszthető fel ebben a folyamatban: hogy emberi szem tekint körbe e vidéken [„kis optikai szobád, az arcod”]⁴⁵, s az ember bőre érintkezik e természeti képződményekkel [„a lényeg a bőrkontaktus a földdel”⁴⁶], a kötet egészében termékeny kiindulópontot jelent a költői nyelv működése szempontjából. Az ember tehát legfőképpen érzékszerveivel van jelen az újra és újra bejárt vidéken, s a hallgatásban jelöli ki szerepét a növényi létformákhoz való közelítésben – amely hallgatás egyszerre jelenti a beszéd hiányát és a másikká való odafigyelés szükségszerű előfeltételét –, s az ennek során létrejövő mozgásokat, illetve érintkezéseket és találkozásokat tapogatja le, hozza létre és ismétli meg nyelvileg. A testi és nyelvi tapasztalattá váló idegenség ráadásul az én és a saját vonatkozásában is megnyilvánul, az önmagába zárt, biztos középponttal rendelkező szubjektum helyett a testben detektálható én egy ismeretlen Másikká, az éntől belülről leválaszthatóvá és így nyelvileg megszólíthatóvá válik [„rakódj le / lépéseid alján. de ne pihenj a talpadban valahol.”⁴⁷, „összerázkódik benned valaki. körülnézel, látta-e valaki.”⁴⁸]. A testi érzékelés korlátjainak megtapasztalásából adódóan nagyon gyakran az érzékszervek éntől való leválasztásának szükségszerű imperatívusza is megfogalmazódik, felidézve Nietzsche kopott metaforáinak képét az emberi érzékszervek vonatkozásában [„de most hagyd le magadtól a füled, és engedd, hogy megkeményedjenek a dobhártyáid, és agyonhallgatott héjakként hulljanak a lábad elé.”]⁴⁹, miközben éppen a korlátozottság belátása képes termékeny módon működtetni e végletekig feszített és érzéki versnyelvet [„a lépések pontatlanok, tehát használhatók valamire.”]⁵⁰. Ilyen értelemben az idézett sorok – és különösen a kötet nyitóverse – az emberi pozíció alakítására vonatkozó instrukciókként is értelmezhetővé válnak, amely instrukciók elsősorban a rögzült, és ilyen módon élő jellegűktől megfosztott tapasztalatok újrairására sarkallnak.

44 Többek között ebben a minőségben is rokonítható egymással Korpa Tamás kötete a szerző által is mintaként említett Michael Donhauser költészetével. A párhuzam részletes kibontására e dolgozat keretei között nem vállalkozhatom, csupán a *Jenins* című, prózaversek soraként [is] olvasható naplóbejegyzések közül kiemelt két rövid szövegrészlettel kívánom a sok szempontból hasonlító, a külső és belső mozgásokra egyaránt figyelő, azok nyelvi letapogatására törekvő poétikai működést jelezni: „Végigtekintve a szemerkélő eső áztatta falusi tájon, hangulatom: lágy, majdnem szomorú, gondosan szemlélődő. / Mintha a fák ágainak gondos kuszasága egy belső gondosságnak felelne meg.”; „Amikor írok, magamon kívül vagyok, ugyanakkor érzem is a sodrást magamban: a nyelv felé, várakozással telve [...] hagyni a dolgokat, figyelmesen, segítőkészen.” Michael Donhauser, *Kérvény a réthez*, vál. ford. Szijj Ferenc, szerk. Vörös István, JAK – Jelenkor, Budapest–Pécs, 1995, 67, 71, 76.

45 Korpa, *A lombhullásról*, 7. A nyitóvers a kötetben cím nélkül, az *Alföld* folyóiratban viszont *Input* címmel jelent meg. Lásd Korpa Tamás, *Input*, *Alföld*, 2019/5., 6–7.

46 *Kételyek dala [Turniansky hrad]*; lásd: Korpa, *A lombhullásról*, 71.

47 *Uo.*, 7.

48 *Tömegjelenetek egy fatörzsben = Uo.*, 70.

49 *Cukrová homol'a [105 m] = Uo.*, 13.

50 *Uo.*, 7.

Ennek az újírásnak egyik fontos retorikai alakzata a kötetben a hüpallagé (illetve a jelzős szerkezetek szintjén az enallagé), amely sajátos perspektívaváltásai révén éppen ezeket a rögzült fogalmi-szemantikai kereteket fordítja ki a bennük résztvevő elemek felcserélésével.⁵¹ Az olyasfajta költői megoldások, mint „a lámpaoltás előtt kifent grafitceruza, csordultig mondanivalóval”, „*úgy ropogtak a lépteim [ti. a havon]*”, „menetközben lábbelijük félregombolta lépteiket” vagy „egy régtől özvegy meggyfa lombja ejtette foglyul”,⁵² az élő és az élettelen entitásokon, illetve a hozzájuk hagyományosan kapcsolódó igei vonzatkörökön végzett inverziók révén írják felül a fogalmi nyelvben rögzített tudáskeretünket.⁵³ E szubverzív nyelvi működés egyúttal – összekapcsolódva az antropomorfizáló és dezantropomorfizáló poétikai eljárásokkal – egy olyan világot létesít, amelyben egyfelől a hagyományosan az emberhez kapcsolt cselekvési módok és tulajdonságok szóródnak szét az élővilág ahumán elemei között, másfelől pedig sok esetben az emberi jelenlét tűnik fel úgy, mint a növényekhez vagy az egyéb természeti képződményekhez kapcsolt cselekvések, illetve az általuk generált folyamatok következménye. Az aktív–passzív, élő–élettelen, ok–okozat és humán–ahumán pólusokon végzett felcserélések és eltolások az ezekhez kapcsolt fogalmi-szemantikai tartalmak khiasztikus egymásba játszását is lehetővé teszik, amelynek révén a kötet a különböző létformák egymástól való elhatárolásával szemben leginkább ezeknek a létformáknak az együttéléséből adódó és a nyelvben létesülő érintkezéseit viszi színre, amelynek révén ilyen módon a hierarchikus és dichotomikus elrendeződés helyett a találkozásokban összeérő és hálózatszerűen konstruálódó mellérendelt viszony mint alapvető létmód válik meghatározó olvasói tapasztalattá.⁵⁴

A költői nyelv így értett khiasztikus működésmódja pedig összekapcsolható azazal, amit a bevezetőben idézett, a Merleau-Ponty észlelés-elméletét értelmező David Abram-tanulmány kapcsán már jeleztem, vagyis hogy a nem az ember tulajdonaként, hanem az érzékelhető világhoz tartozóként felfogott nyelv nem függetleníthető az emberi észleléstől: az észlelést ugyanis alapvetően meghatározza az emberi testnek és elmének a világban való bennefoglaltsága, a nyelv pedig magán viseli az észlelés során beíródó tapasztalatok nyomait.⁵⁵ A Korpa-kötetben megjelenített erdő mint nyelvi képződmény az emberi és növényi létformákhoz kötődő vonzatkörök és minőségek egymásba játszásával olyasfajta perspektívaváltásokat visz színre, amelyek

51 *Alakzatlexikon. A retorikai és stílusztikai alakzatok kézikönyve*, főszerk. Szathmári István, Tinta, Budapest, 2008, 283–285.

52 Korpa, *A lombhullásról*, 45, 28, 77, 64. A versek sorrendben: *Na Skale (630 m)*, *Turniansky hrad (350 m)*, *Játék világtalanokkal (Okrúhly laz)*, *7 db példabeszéd az érzézésről*.

53 *Az Inszomnia* című kötet hasonló eljárásairól lásd Smid Róbert, *Nincs alvás?*, Kalligram, 2018/1., 88.; Cseh Zoltán, *Akí a zongorából jött haza*, Műút, 2017 [62], 70–72.

54 Ez a gondolatkör pedig kifejezetten rokoníthatónak látszik Bruno Latour cselekvő-hálózat elméletének alapvetéseivel, amelyben az ágencia nem mint az emberhez tartozó vonás vagy képesség tételeződik, hanem az egymással hálózatba rendeződő különféle humán és ahumán entitások, intézmények és gyakorlatok egymással való interakcióihoz köthető. Ilyen értelemben pedig nem individuális cselekvőkről beszélhetünk, hanem az egymással összeérő hálózatok által generált cselekvésről, mozgásokról és érintkezésekről. Vö. Bruno Latour, *Ágencia az antropocén korában*, ford. Keresztes Balázs, Prae 2017/1., 3–20.; Szabari Vera, *A társulások szociológiája*, Szociológiai Szemle, 2007/1–2., 109–118.

55 Abram, *i. m.*, 331–336, 344–348.

képesek átalakítani a különböző növényi organizmusokhoz való viszonyulási módunkat, felerősítve a közvetlen egymásmellettség tapasztalatát, ember és táj egymásra olvashatóságát. Erről ad számot a kötetnek az a meghatározó jegye, hogy benne az emberi, a növényi és az egyéb létformák voltaképpen a nyelvben találkoznak.

ez az autodidakta lomb,
 hogy kitanulta az éjszakát, ami a kopárság, ami a felejtés,
 lombról lombra. minden szót: az összes erogén zónát, amivel
 szólították. hangfalakból sem szól tisztábban a szél,
 mint ebből a lombból, a lomb tömbjéből e tömbön át.
 szórd be poloskával. elhallgatod, elhallgatsz. a hallgatás
 hallójárataidat önti el, majd a Hátsó Szándékok Termeit.⁵⁶

a többi odafönt levélzaj, mozgásérzékelő. az ágak
 barkochbája a szél nevére.
 a levélnyelek. mintha egymás szinonimái
 volnának.

hosszú ideig tartott, mire az odúival szüntelenül dadogó törzs
 minden egyes görcsét kimasszíroztam abból a földcsuszamlásban
 megriadt fiatal tölgyből.⁵⁷

A kötetben ugyancsak hangsúlyos szerepet betöltő, a nyelvi viszonylétesítéssel összefüggő fordításelméleti kérdésekkel ellentétben ezekben a példákban nem arról van szó, hogy a versbeszélő a fának tulajdonított nyelvhez kíván hozzáférni, illetve azon keresztül a különféle növényi léttapasztalatokról közvetíteni, hanem maga a növényi létforma – voltaképpen mint forma – lesz hozzáférhető a nyelven keresztül, illetve a nyelv által, a nyelvhez és a beszédhez kapcsolódó különböző jelenségeknek az élővilágra vetítésével, másolásával. Ezzel áll összefüggésben a kötet verseinek azon kettős, illetve khiasztikus jellegű mozgása, amellyel egyfelől az emberi észleléshez, beszédhez és elmeállapothoz köthető jelenségek keresnek maguknak a nyelven keresztül adekvát természeti létformát, másfelől pedig a különféle természeti képződményekhez való közelítés tapasztalatai hagynak nyomot e nyelvi világban – ahogyan erre a későbbiekben még visszatérek.⁵⁸

A szerző korábbi köteteihez hasonlóan *A lombhullásról egy júliusi tölgygel* is meglehetősen érzékeny a különféle hangjelenségekre és azok összegyűjtésének, nyelvívé formálásának, illetve versbe gyűrásának lehetőségeire. Nemcsak a nyelvi megalkotás, illetve a fizikai környezet emberi nyelven történő megszólaltatása kerül azonban előtérbe, hanem maga a hang médiuma, materiális létmódja, s az a szempont, hogy a hangadásra vagy zajkeltésre képes létformák által keltett hangok és zajok közege

56 *Hradisko vrch (770 m)* = Korpa, *A lombhullásról*, 12.

57 *Hradisko vrch (770 m)* és $48^{\circ}37'32.5''N$ $20^{\circ}50'45.9''E$ = Uo., 15.

58 „[K]arsztantropológiai” közelítésmódról beszélve hasonló poétikai törekvésről ad számot a költő egy vele készített interjújában. Lásd Lapis József, *Az oltott fa kommunikációja. Beszélgetés Korpa Tamással*, Élet és Irodalom, 2021. május 28.

minden esetben megegyezik, a levegő az, amely teret, illetve anyagot ad a hangadásnak és hangterjedésnek, voltaképpen megszüntetve az éles határt az artikulált emberi beszéd és a természet hangjai, zajai között, homogénné téve ilyen módon a levegőben fennakadó hangok együttes jelenlétét. A természet belső mozgásai és spontán önszerveződése révén keletkező hangok – mint például a levélzaj, a patak csobogása vagy az ágak neszezése – implikálják az ember számára a környezettel való párbeszédet, miközben a hallás és a hangoknak vagy zajoknak való értelemtulajdonítás – minthogy a jelentéssel bíró hangok és az értelmet mellőző zajok megkülönböztethetősége is alapvető kérdés [„örökös fordításban, / vízről jégre, jégről vízre, a megszólalásig hasonlón, de csak addig”⁵⁹] –, nem válik elsődleges, illetve megkérdőjelezhetetlen megismerési móddá. Azok a belső, nyelvileg megképződő mozgások válnak ehelyett fontossá, amelyek e kihallgatás, vagy még inkább ráhallgatás során, a környezetével társias, mellérendelt viszonyban lévő emberi versbeszélőben keletkeznek és artikulálódnak. S miközben az erdőben járó ember egy diktafon segítségével le is választja a természetről annak hangjait, hogy összegyűjtse és rögzíthetővé, tárolhatóvá, s később, a hang eredeti forrásának távollétében is előhívhatóvá tegye azokat, az emberi hang leválaszthatósága mellett [„felemeli a hangját, és odébb tolja”,⁶⁰ „a hangját maga előtt tolja”⁶¹], arról is számot ad e nyelvi működés, hogy az emberhez sem csupán a tagolt beszéd hangjai kötődnek, hanem egyúttal azok a zajok is, amelyeket kizárólag közvetlen fizikai környezete képes megszólaltatni, kihangosítani [„lépéseiket szinkronizálja a kavicságy”].⁶² Az emberi perspektívából megfogalmazott „kint” és „bent” minőségek oppozíciója is felcserélődik ilyen módon, a „kint” alapvető feltétele lesz a „bent” létének és artikulálhatóságának. Az érzékelést lehetővé tevő fizikai közeg az, amely képes hangzóvá tenni és tárolni a (nem csupán az emberi) vitalitást jelző mozgások által keltett hangokat, amelyek ilyen értelemben elhangzásuk tényében tanúskodnak az életről.⁶³

Ezen megállapítások nyomán módosul az is, hogy ebben a nyelvi közegben mi tekinthető hírnek, illetve melyek az ahhoz való lehetséges hozzáférési módok. Érdeemes ezzel kapcsolatban a második, *Zádielska planina* című verset idézni, amely több szempontból is összefoglalja a kötet tétjeit:

bronzkor óta itt vár. pálcavékony törzsén egy kifáradt és
deformált
lomb. a szélcsatorna kellős közepén.
mindig ez a válasz: megismer.
lomb, alatta sátor, benne sólámpa, illóolajok, egy csésze gőzölgő
földieper.
tőle származik a környék. ő a homályos eredet.
fáziskésésben él, mióta a vihar lehasított belőle egy szeletet.

59 Sv. Hubert = Korpa, *A lombhullásról*, 21.

60 Bezvody (800 m) = Uo., 11.

61 Uo., 88. A záróvers a kötetben cím nélkül, az Alföld folyóiratban viszont *Output* címmel jelent meg: Korpa Tamás, *Output*, Alföld, 2019/5., 7–8.

62 Na Skale (630 m) = Korpa, *A lombhullásról*, 44.

63 Hangzás, testi jelleg és eseményyszerűség összefüggéseiről részletesebben lásd Sybille Krämer, *A hang negatív szemiológiája*, Replika, 2011 [77], 45–58.

platinaszőke melír volt a villám a tájon.

ágai: az elfogultság, a fogadkozás, az elhajlás, az adakozás nemzedékei.

mindig ez a kérdés: megismeresz?

a fáziskésésnél nem ismerek szívzorítóbb csapdát,

mikor a szél masszírozni kezdi a fáradt lombot,

és a virágzás tízezer falánk szirma még csak tántorog.⁶⁴

A vers egyrészt a megismerés szó kettős jelentésével játszik el olyan módon, hogy a – fáziskésés retorikai alakzattá formálása révén csupán a – válasz után következő kérdéssel elemeli a fogalmat annak episztemológiai vonatkozásától, és ahhoz a köznapi kifejezéshez kapcsolja, amely az ismerősként való felismerést, illetve a másakra való ráismerést jelenti. Mindez pedig a kötetnek ahhoz a már jelzett belátásához kötődik, hogy mivel az ember érzékelésének fiziológiai és kulturális meghatározottsága miatt képtelen arra, hogy az övétől eltérő létforma perspektívájába helyezkedjen, ezért szükségszerűen csak a másik létforma *mellett* jelölheti ki saját pozícióját,⁶⁵ egyfelől a képzeleti munka termékenynek tekintett pontatlansága révén, másfelől pedig a társias együttélés jegyében, amely társias együttélés az egymásmellettség közvetlen tapasztalatának reflektálttá tételét is jelenti. A képzeleti munka az idézett vers esetében pedig egyrészt magában foglalja egy olyan diszpozíció felvételét, amely megragadhatóvá teszi egy villám sújtotta fa megváltozott létmódját, másrészt a ráhangolódás tapasztalatainak poétikai szervezőelvvé tételét, illetve verssé formálását. S hogy ennek a hangoltságnak szerves része a saját érzékszervi tapasztalatok beemelése, arról az olyasfajta versbeli mozgások is számot adnak, mint például a „szél masszírozni kezdi a fáradt lombot” vagy a „virágzás tízezer falánk szirma” körülírások antropomorfizmusai.

Miközben tehát a kötet nem tulajdonít a fáknek olyasfajta hírt, amely ontológiai értelemben valamifajta – az emberi megismerés számára hozzáférhető – tudást közvetítene az adott létformáról, mégiscsak jelen van a versekben egy arra irányuló törekvés, hogy ha részlegesen is, de a ráhangolódás képzeleti munkája révén a versbeszélő megérthessen és nyelvileg is létesíthessen valamit a másik élőlény vagy természeti képződmény létmódjából [„*érezékszervvé válik a patak*”].⁶⁶ Mindemellett ugyanakkor egy ettől eltérő hír-fogalom is észlelhető a versekben, amely a kötet ökokritikai aspektusával hozható összefüggésbe, s amelyhez a „vele élés” kifejezés ugyancsak kettős jelentése szolgáltat kiindulási alapot.⁶⁷ A kötet versei ugyanis nem csupán a bennefoglaltság organikus közegeként értett élővilágban a növényi létformákkal való társias együttélésről, hanem ezen létformák instrumentalizálásáról, használati tárgyá, illetve a termelési folyamatok erőforrásává alakításáról is tanúskodnak. A kötet olvasásának meghatározó tapasztalata ugyanakkor éppen az, hogy ez a két jelentés nem választható el egymástól élesen, az embert kulturálisan berendezett

64 *Zádielska planina* = Korpa, *A lombhullásról*, 46.

65 Ehhez lásd továbbá a második *Krkavčí skály [590 m]* című vers alábbi sorát: „a hely kerületén egyensúlyozol, be nem lépsz a területére”, illetve az első *Turnianský hrad [350 m]* című vers kezdősorait: „csak mellé érkezni. nem pont oda, köré. / a környékére csak.” *Uo.*, 16, 18.

66 *Blatný potok* = *Uo.*, 29.

67 Erre a korábban már hivatkozott, Nemes Nagy Ágnes verseinek ökokritikai elemzését nyújtó tanulmány hívta fel a figyelmemet. Berszán, *i. m.*, 82.

terében is mindenütt fák veszik körül, többek között papír-, bútor-, hangszer- vagy írószer-minőségben, s ez az anyagi értelemben vett „tovább élés” képes a fák-
nak az emberi beavatkozás miatt megváltozott létmódjáról is tudósítani.⁶⁸ A fák-
nak az emberrel való együttélése pedig nyomot hagy mindkét létformán, amelyről a
versekben megjelenő hibrid minőségek, valamint a kötet bizonyos szerkezeti és
poétikai megoldásai is számot adnak.

A 2016-os megjelenésű *Insomnia* című kötettel is rokonítja például e ver-
eskötetet az, a versek identikusságát megkérdőjelező szerkezeti megoldás, mely
egy címhez – amely cím a vizsgált kötetben ráadásul legtöbbször egy földrajzi
egységet jelöl a helynév vagy a koordináta megadásával – több verset is rendel.⁶⁹
A lombhullásról egy júliusi tölgygel ezen szerkezeti sajátosságát érdemes lehet azzal
a növényi organizmusokra vonatkozó állítással összevetni, amely szerint a növények
nem önálló funkcionális szervekkel rendelkező egyedekként léteznek, hanem jóval
inkább kolóniaként képzelhető el működésük, minthogy az egyes részek egymás-
sal összehangoltan, egyfajta kollektív intelligencia működtetőiként funkcionálnak,
amelyek ilyen értelemben élettani szerepük mellett sem tekinthetők önmagukban
nélkülözhetetlennek.⁷⁰ Ez a megoldás felidézheti egyfelől azt a korábban már idézett
szövegrészletet is, amelyben a levélgyepek egymás szinonimáiként jelennek meg,
másfelől pedig a folytonos visszatérésből adódó szükségszerű újírás tapasztalatát
is közvetítheti.⁷¹ Az együttélés ilyen módon a másik megismerését vagy még inkább
ismerőssé válását jelenti, amely megismerés ugyanakkor sohasem jelenthet teljes
kiismerést, csupán a másik vonásainak és rezgéseinek emlékezetbe vésésével egy
nyelvi táj megrajzolásának lehetőségét, amely emlékezeti teret ugyanakkor mindig
potenciálisan átforgalmazza az újabb találkozás tapasztalata, amely minden alkalommal
eltérő poétikai működéseket hoz létre.

A táj bejárása révén képződő, topográfiai és tropológiai értelemben is létesülő
nyelvi térben a címként funkcionáló földrajzi egységek nevei nem csupán a kötetben
kívüli referenciális tájelemekre való rámutatást végezhetik el, hanem a kötetben belül
is hangsúlyozzák annak térszerű elrendeződését, a téralkotó textuális gyakorlatok
működtetését.⁷² Noha a határozott körvonalakkal ellátott, zárt szubjektum koncep-
ciója megszűnik ebben a költői világban, a kötetben létesülő nyelvi táj mégsem

---

68 Voltaképpen Nemes Nagy Ágnesnek a táviróoszlop-létről írt versei is hasonló tapasztalatot közvetítenek.

69 Az *Insomnia* című kötet kapcsán erről lásd Cseh Zoltán, *Aki a zongorából jött haza*, 70. *A lombhullásról egy júliusi tölgygel* hasonló megoldását fűszál-, illetve levélanalógiaként értelmezi. Cseh Zoltán, *Empátia, tékozlás, mámor*, Kalligram, 2021/5., 95–96.

70 Erről lásd Mancuso – Viola, *A fák nyelve*, 38–40, 49–84, 133–141.

71 Ismerősség, idegenség és poétikai működés kapcsán hasonló következtetésekre jut Bethlenfalvy Gergely is: „A kötet téjtjét az eddig elmondottaknak megfelelően ott érzem megragadhatónak, hogy az mennyiben képes elkerülni az őt alkotó szerkezeti, motivikus, metaforikus alkatrészek és eljárások domesztikálását, tehát azt, hogy miután ismerőssé teszi azokat, egyúttal létrehozza a nyelvi szimbólum és a jelölt dolog [vagy: tapasztalat és kifejezés] transzparens megfeleltethetőségét, azonosíthatóságát, s a poétikai lehetőségeket és erőt ezzel eliminálja. Hiszen e poétika érzésem szerint akkor képes működni, ha nem alakít ki szilárd struktúrákat, hanem mindig kész a tapasztalatra hallgatni, annak ösztönzése szerint eljárni.” Bethlenfalvy Gergely, *Elfelejtetni a tapasztalat emlékeit*, Litera, 2021. március 20. <https://litera.hu/magazin/kritika/elfelejtetni-a-tapasztalat-emleket.html>

72 Írás és topográfia, illetve írás és kartográfia kapcsán Szabó Lőrinc és Oravec Imre verseiben a reprezentáció terének megalkotásáról lásd Mezei Gábor, *Akusztikus topográfia és az írás*

a kartográfia aperspektivikus működésével mutat rokonságot, minthogy éppen a már jellemzett érintkezések és találkozások hozzák létre e versek nyelvi-poétikai mozgásait. A versbeszélő ezen mozgások által tapogatja le tárgyát, amelyek ilyen módon – összekapcsolódva a versek tipográfiai elrendeződésével – az olvasói figyelem irányítása során is a szenzuális tapasztalatokra való erőteljes ráhagyatkozással a lassú, „közeli” olvasást szükségessé téve részesítenek a közvetlenség és az egymásmellettség nyelvi tapasztalatában, illetve a különféle természeti képződményekre való ráhangolódás következtében formálódó képzelti munkában. A térszerűséget, illetve az érintkezések közvetlenségét hangsúlyozza ezenfelül a kötet látványos időnélkülisége is, amely az időhöz kapcsolódó fogalmak és időhatározók jelentésének kiüresedésével, szétszóródásával és anyagszerűvé válásával jár.⁷³ Az idő azonban mégsem iktatható ki teljesen ebből a költői világból, hiszen a versekben megjelenő természeti képződmények és jelenségek egyfelől – ahogyan a kötet egyik fő motívumát jelentő lombhullás is – a folyamatos változásról és átalakulásról tudósítanak, másfelől pedig az emberrel való, sok esetben nem társias jellegű együttélés nyomait magukon hordozva, egy adott ökológiai paradigmához is kötik e vidéket.

A Korpa-kötet kapcsán szükséges végezetül arra a szempontra is röviden kitérni, hogy azok a versek, amelyek különféle növényi létformáknak (például oltott fának, hasábfáknak, villám sújtotta fának, az instrumentalizálás során feldolgozott, darabjaira esett fának) kölcsönöznek emberi hangot, a prosopopeiában megvalósuló szükségszerű antropomorfizmus révén – amellyel ugyanakkor az egyes szövegek az emberi hang által elfedett hiányra is rámutatnak – nem utalhatók-e mégiscsak a képviseleti költészet körébe. Ahogyan azt az eddigiekben igyekeztem bemutatni, a kötet meghatározó poétikai törekvésének nem az embertől elválasztott, „néma” természet megszólaltatása tekinthető. Ehelyett, azokból a belátásokból kiindulva, hogy egyfelől a humán megismerés korlátai nem teszik lehetővé a különböző létformákba való belehelyezkedést és azok létmódjának belső perspektívából történő megértését, másfelől viszont az ember befoglaltatik a társias együttélést lehetővé tevő, illetve az ember által tapasztalativá formált természeti közegbe⁷⁴ [amelynek nyomát magukon viselik az e közegben létesülő és hangzóvá váló figuratív megnyilatkozásaink is],⁷⁵ az

kartografikus működései Szabó Lőrinc és Oravec Imre verseiben, Alföld, 2018/4., 73–85.

73 Ehhez lásd például a *Zadijska dolina* című verset: „nagy üstben főzik ki az órákat. / hosszú fakanalakkal keverik a holtidőt: / Dolinában négy óra, Dolinában négy múlt, vagy / négy előtt, Dolinában pontban múlt / négy, Dolinában még mindig délelőtt / van. frissen kőszőrült késsel pucolják, mint az opálos / kagylóhéjat, a fogaskerekeket. kitépik a tűhegyes / kismutatót. alájuk gyűjtanak egy kanna benzint. / roston sült zsebórák és összeturmixolt faliorák szaga / tölti fel a teret. egyenként durranak szét az óraüvegek, / melyek alól kialszik a ketyegés. kifőzőtti óraláncokat / teregetnek szárítókötélre. fényesre koptatott szíjakat, / csipesszel. a legszívósabb évjáratok. simogatnád őket, / mint egy egérkoponyát.” Korpa, *A lombhullásról*, 30. Minthogy a legtöbb esetben az időre vonatkozó tudásunkkal összeegyeztethetetlennek bizonyul, az időfogalmaknak a nyelviileg megvalósítható, konvencionálistól eltérő használata az emberi értelmezés számára jelentéskióltó jelleggel bír. Mindez ugyanakkor nem zárja ki annak lehetőségét, hogy ilyen módon – ahogyan azt a szerző egy vele készített interjúban jelzi – egy másfajta, az ember tapasztalati valóságától eltérő időtapasztalat juthat kifejezésre. Lásd Tóth Zita Aranka, *Korpa Tamás: Bizonyos helyekre csak a szövegek vittek el*, Litera, 2021. június 2. <https://litera.hu/magazin/interju/korpa-tamas-bizonyos-helyekre-csak-a-szovegek-vittek-el.html>

74 Vö. Lányi, *i. m.*, 159–162.

75 Lásd Smid Róbert, *Antropomorfizmus és ökomimézis. A természet csendje a tropológiaiában és az ökológiában*, Alföld 2019/5., 69. A humán rátekintésben mediális környezetté összerendeződő természetről lásd továbbá: Kulcsár Szabó Ernő, *Szótest – látvány – hangzás. A*

érzékszervi tapasztalásra és a képzeleti munkára való hagyatkozás értékelődik fel benne. A hangkölcsonzés antropocentrikus potenciálját továbbá gyengíti az, hogy egyrészt a kötet nem egy jól körülhatárolt emberi szubjektumhoz kötődő versbeszélő köré szerveződik, másrészt pedig miközben a humán minőség e poétikai térben leginkább szétszóródva van jelen,⁷⁶ a helyenként detektálható emberi jelenlét maga is növényi és egyéb természeti képződményekkel való találkozásainak és érintkezéseinek nyomait magán viselve, ezen tapasztalatok emlékeinek tükrében jelenik meg.

Egy olyan nyelvi közegben, amelyben voltaképpen maguk a [világra való nyitottság által lehetővé tett] találkozások és érintkezések, illetve az ezekből kiinduló nyelvi mozgások válnak főszereplővé, azért nem lehet képviseleti szerepről beszélni, mert nem arról van szó, hogy a versbeszélő a megszólaltatni kívánt növényi létformának kíván hangot vagy nyelvet adni, amellyel aztán közvetíthetővé, fordíthatóvá válik annak sajátos létmódja. A beszélő leginkább a ráhangolódás és a képzeleti munka során megközelített létformát próbálja nyelvi tapasztalattá, retorikai alakzattá, illetve poétikai szervezőelvvé alakítani. Az egyes versek ilyen értelemben nem az adott növényi organizmusnak vagy természeti képződménynek keresnek nyelvet, hanem jóval inkább ezen természeti létformákat keresik meg a nyelvben. A továbbiakban az *Egy oltott fa kihallgatása* című vers példáján keresztül érvelek röviden ezen állítás mellett.

megismerem magamról, amikor hallottam rólad.
tudom magamról, amikor hallok rólad.
tudni fogod, hogy most többet
mondott el magáról?
alig várom, hogy hamarabb hallottam.
alig várom, hogy hallgassam
korábban.
jobban megismerem magamról,
ha hallok rólad.
jobban fogok tudni magamról, ha hallok rólad.
kérek, tudni fogod, hogy most többet
magyaráz meg magáról?
alig várom, hogy hallgassam
korábban. alig várom, hogy hamarabb hallom.
magamról többet tudok, amikor hallok
rólad. tudod, hogy most többet mond
rólad? alig várom, hogy hallom.
magamról többet tudok, amikor hallok
rólad.

---

költői kép hangolt materialitásának néhány kérdése Babits és Nemes Nagy között = „folyékony szobor vagy szilárd szökökút”. Tanulmányok Nemes Nagy Ágnesről és más újhordasokról, szerk. Buda Attila – Palkó Gábor – Pataky Adrienn, PIM, Budapest, 2017, 13–22.

76 Ezen a ponton nem csupán az ember tárgyi tartozékaira és az emberi beavatkozás nyomait magán viselő erdő fáira lehet hivatkozni, hanem egyúttal a nyelvi megformáltság szintjén tetten érhető antropomorfizáló működésmódra, a jelzős és igei szerkezetekben megjelenő emberi minőségekre is.

jobban megismerem magamról, ha hallok rólad.
tudná, hogy most többet mesél rólad?
nem mondtam, elmentem, nem mondtam,
elmentem. alig várom, hogy hallgassam
korábban. még ma elmentem.
nem többé, nem messze sokkal, sokat, nem
messze, amikor hallok rólad.
nem mondtam, hogy elmentem. magamról
többet tudok, amikor hallottam róla. nem messze, el.
alig várom, hogy hallgassam
korábban.
nem megyek tovább nem messze. nem túl sokat,
többet, alig várom, hogy hamarabb hallottam.
minden irányba hallgattam. egy
fa, Tomaš, téged keres.⁷⁷

Az egyes fák életfolyamataiba beavatkozó növénynevelő technika – az alanynak nevezett és már kifejtett fa felső részének visszavágása, majd ezek helyére egy vagy több levélrüggyel rendelkező ág beillesztése révén – olyasfajta hibrid minőségek előállítására is képes, amelyek az élet autopoetikus szerveződését felülírva az ember által szaporítani kívánt, ún. „kultúrfajták” vegyítését teszik lehetővé az egyes oltványokban. Az idézett versben az e technika következtében előállított sajátos létforma olyan értelemben válik szövegszervező elvvé, hogy a fának tulajdonított egységes identitás felfüggesztésével egy olyan decentralizált megszólalás képződik meg, amelyben az egyes oltványokhoz köthető, szintaktikailag összeegyeztethetetlen hangsorok egy olyasfajta kombinatorikai művelet elemeivé válnak, amelynek során e hangsorok összetevői mintegy szövegkohéziós erejüket és grammatikai kötöttségeiket elveszítve variálódnak, sajátos belső „hangzavart” hozva létre ezáltal,⁷⁸ miközben a szemantikai töredezettség szintjén mégiscsak egy, az identitás megalkotására vonatkozó jelentéstartalom válik rekonstruálhatóvá. A címben meghatározott vershelyzet, s a versszöveg végén a biográfiai szerzőre is vonatkoztatható rámutatás a verset egyúttal az *Éjszakai tölgyfa* azon alapvetésével is rokoníthatóvá teszi, amely a fákhoz kötött kereső, megszólító és kiválasztó működés révén mintegy szükségszerű költői feladatnak tekinti a viszonyképzés nyelvi létmódjának megragadását.

77 Korpa, *A lombhullásról*, 78–79. Megjegyzendő továbbá, hogy a kötet nyitóversében is a kiválasztás és elhívás egy hasonló, ezúttal emberi gesztusával találkozhatunk: „egy feléd nyitódó, szinte hangtalan mutatóujj / alig érzed, kijelöl.” *Uo.*, 7.

78 Ez a fajta szövegkezelési technika van jelen *A disszemináció* című Derrida-kötet egyik írásában, *A kettős ülésben*. Derrida itt egy olyasfajta közelítésmódot javasol, amely különféle diskurzusok egymásba illesztésének felületeként, heterogén textusként tekintve a szövegre, képes elvégezni az ilyen értelemben oltványként tételezett diskurzusok csatlakozási vagy akár feszültségpontjainak megmutatását – azzal a kitételrel, hogy a különböző oltványok másfajta „oltóké” használatát teszik szükségessé. Ennek áttekintését lásd Jonathan Culler, *Dekonstrukció*, ford. Módos Magdolna, Osiris, Budapest, 1997, 190–222.

Zárlat

Összefoglalva a Nemes Nagy Ágnes és Korpa Tamás költészetének poétikai teljesítményét illető vizsgálódás legfőbb következtetéseit, egyfajta közös kiindulópontnak lehet tekinteni az ahumán létezőkhöz való viszonyulás alaphelyzetét, s annak belátását, hogy noha az emberi testbe foglaltság, és az ebből eredő biológiai és kulturális meghatározottság ténye nem teszi lehetővé az emberitől különböző létformákhoz való maradéktalan hozzáférést, ezen termékeny korlátok tudatosítása a másik létmódjába való behelyezkedés és az annak megszólaltatását költői törekvéssé alakító illuzórikus (és hierarchiát képző) képviseleti szerep vállalása helyett magát az emberi pozíciót teszi reflexió tárgyává, jelezve a lehetséges pozíciók sokféleségét és alakíthatóságát. Ilyen értelemben ezek a belátások a társlétezőként értett növényi organizmusokkal való párbeszéd újragondolását eredményezik, annak körüljárását, hogy az ember a maga korlátozott érzékszervi és nyelvi lehetőségeivel hogyan közelíthet mégis – és éppen ezen termékeny korlátok révén – e tőle eltérő, ám vele szorosan összefonódó, gondolkodásában és nyelvében is gyökeret eresztő természeti létformákhoz. Az a szempont, hogy a természet – és az ettől elválasztottnak tekintett kultúra – mindig csupán az ember világalkotó működése révén létrehozott konstrukcióként vagy projekcióként értelmezhető, olyan módon árnyalódik, hogy az együttélés és egymásmellettség révén lehetővé tett közvetlen érintkezéseket és találkozásokat előtérbe helyező nyelvi működések éppen a figuratív megnyilatkozásaikban is nyomot hagyó kölcsönösség és egymásrautaltság tapasztalatát viszik színre és teszik nyelviileg megismételhetővé.

Nemes Nagy Ágnes általam elemzett versei esetében jelen van egy olyasfajta hír-fogalom, amely leginkább az adott létformáról képes valamiféle tudást közvetíteni, így költői-etikai programmá maga a viszonyképzés válik, illetve a figyelem „iskoláztatása”, amely lehetővé teszi a sajátos belső törvényszerűséggel rendelkező létformákhoz kötődő, illetve csak rájuk jellemző harmonikus mértani rendezettség felfedezését és „tanulását”. A névadás ilyen értelemben nem nyelvi megszólaltatást jelent, hanem e geometriai elrendeződés által közvetített hír nyelvivé alakítását, aminek következtében a vers mint „másképp közölhetetlen” maga is életjellé, illetve életjelenséggé válik. Míg költészetének korai darabjaiban egyfajta [episztemológiai értelemben vett] pátosz társul az érzéki és nyelvi megismerés lehetőségéhez, a későbbi kötetek verseiben egyre inkább előtérbe kerül az a szempont, hogy a megközelíteni kívánt hír – amennyiben egyáltalán létezik, és nem csupán az emberi jelentéstulajdonítás terméke – sürgető volta ellenére is hozzáférhetetlen az emberi érzékelés számára, így egyre inkább előtérbe kerül a nyelvivé alakítás folyamatának működés közben történő megmutatása, ahogyan arról a prózaversek is számot adnak. A *Falevél-szárak* olvasásának tapasztalata ugyanakkor éppen az, hogy a jellé formálás szólamát kísérő tanító szándékú szólam utasításait követve nem csupán vagy nem elsősorban a tárgyára hangolódó figyelem révén megmutatkozó mértani rendezettség válik hozzáférhetővé, hanem annak nyomon követése, hogy a humán rátekintés hogyan öltözteti fel a vonalaira való lecsupaszítás szándéka mellett is minden esetben az általa szemlélt dolgot, hogy megérthetővé tegye önmaga számára. Egy ettől részben eltérő perspektívát kínál fel *A Föld emlékei* című vers, amely a különböző létformák szigetszerű magába záródása helyett az élővilágban való bennefoglaltságot és

a jelenlét történetiségét hangsúlyozva egy olyan, az egyes ember számára nem felvehető nézőpontot jelöl ki, amely tautologikus üzenetként az élet autopoetikus szerveződését is magában foglaló zenei harmóniát teszi láthatóvá.

Korpa Tamás kötete esetében már nem ragadható meg a Nemes Nagy Ágneséhez hasonló hírfogalom, vagy akár az arra vonatkozó elképzelés, hogy az emberitől különböző létformák létmódja a tanuló nézés művelete révén hozzáférhetővé és nyelvileg közvetíthetővé válhat. E kötet poétikai törekvése leginkább abban lelhető fel, hogy az érzékszervi tapasztalatokat termékeny kiindulópontnak tekintő ráhangolódás és képzeleti munka előtérbe helyezésével e szükségszerűen részleges megértés által közvetített tartalmakat nyelvi tapasztalattá formálja. Ebből adódóan nem egy referenciálisan [is] létező táj poétikai rekonstrukciójáról van szó, hanem egy olyasfajta nyelvi-poétikai tér megalkotásáról, amely egyfelől ugyan nem függetleníthető a korábban jelzett érzékszervi tapasztalatoktól, másfelől viszont saját, az olvasás során megismételhető nyelvi mozgásai révén szerveződik. Ilyen értelemben e kötetben bejárható vidék paramétereit olyan tényezők határozzák meg, mint az olvasásnak irányt, sebességet, illetve ritmust adó tipográfiai elrendezés; a kötet egészéhez kötődő decentralizált, ezért mindig újfajta tapasztalatban részesítő és a visszatérés kényszerét kiváltó költői megszólalás; valamint a tárgyát letapogató, végletekig sűrített és a közelség érzetét előidéző erotikus versnyelv. Miközben tehát illuzórikusnak tűnik a címben helynevekkel és koordinátákkal jelölt földrajzi egységeknek azzal a céllal történő felkeresése, hogy a versekben létesülő nyelvi mozgások a referenciális térben is megtapasztalhatóvá váljanak, a kötetben megvalósuló textuális gyakorlatok mégiscsak elvégzik az emberi pozíció és a humán jelenlét újradefiniálását. Az irodalom potenciálja részben éppen e nyelvi működés történéseinek megmutatásában rejlik, annak tapasztalatszerűvé tételében, hogy az ember világa miképpen formálódik nyelvileg, amely nyelv nem függetleníthető a bennefoglaltság tapasztalatától.

